

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Капіталізація банків в Україні: стан та перспективи розвитку

Студента 2 курсу 5м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Філіпчука Дениса
Валерійовича

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Кіреєва Катерина
Олександрівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, НЕОБХІДНІСТЬ ТА РЕГУЛЯТИВНІ ВИМОГИ ДО КАПІТАЛУ БАНКІВ	6
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА КАПІТАЛУ БАНКІВ В УКРАЇНІ	15
2.1. Дослідження динаміки обсягів та структури капіталу банків України..	15
2.2. Аналіз показників достатності капіталу банків України.....	24
2.3. Проблеми нарощення банківського капіталу в Україні.....	35
РОЗДІЛ 3. ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ УКРАЇНИ	38
3.1. Інноваційні підходи Базельського комітету щодо регулювання капіталу банків.....	38
3.2. Шляхи нарощення капіталізації банків України	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність даного дослідження полягає у необхідності комплексного вивчення чинників, які впливають на стабільність та надійність банківської установи як частини банківської системи України загалом.

Важливим показником, який характеризує фінансову стійкість окремого банку і банківської системи загалом, є власний капітал банку. Від того, наскільки банки приділятимуть увагу процесу формування власного капіталу, аналізу його структури, буде залежати їх спроможність ефективно здійснювати банківські операції та надавати послуги, а також фінансова стійкість банківської системи, її місце і роль у процесах економічних перетворень і подальшого розвитку економіки країни на ринкових засадах, інтеграція банківської системи України у світову спільноту.

Стрімке зростання ринку банківських послуг розкриває широкий спектр можливостей банківської системи в цілому в Україні, у свою чергу власний капітал кожної окремої банківської установи відіграє одну з найважливіших показників стабільності та надійності банківської установи.

На сьогоднішній день актуальність цієї теми підвищується і цьому сприяють такі фактори, як нестійкий характер економіки, що спонукає банки до значних ризиків, пов'язаних з прагненням мати стабільні прибутки; зростаюча конкуренція між українськими банками та банками-нерезидентами; залучення коштів зовнішніх інвесторів та інші.

За кожним банком стоїть велика кількість клієнтів, для яких неспроможність банку надавати їм певні види послуг означає нестабільність їхньої діяльності. Тому вплив клієнтів з банків, у свою чергу, може призвести до загальної банківської кризи. Тобто низький рівень капіталізації банків вносить елемент нестабільності в економіку держави в цілому.

І тому актуальність даного питання є, так як є нерозкриті питання.

Ступінь дослідженості теми. Питанням сутності капіталу банку та методам його оцінювання приділяється багато уваги як у міжнародній, так і у вітчизняній банківській теорії та практиці. Відомо, що економічна категорія

«капітал» виникла давно. Значний внесок у її наукове розуміння зробили такі вчені, як Л. Вальрас, Дж. Кларк, К. Маркс, Т. Мальтус, А. Маршалл, К. Менгер, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, Н. Сеніор, А. Сміт, М. Туган-Барановський, Ф. Хайск, А. Шумпетер та інші. Зараз дослідженнями у сфері формування і використання банківського капіталу займаються такі вчені-економісти, як М.Д. Алексеєнко[7], А.Г. Загородній, В.О. Коваленко[25], Б.Л. Луців, А.М. Мороз[28], Ф.С. Мишкін, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та інші. Кожен із дослідників мав різні погляди на категорію «банківський капітал», але і на сучасному етапі відсутня єдина точка зору на його визначення та складові, що підводить до необхідності подальших досліджень у цьому напрямку.

Основною метою визначення методичних підходів до підвищення капіталізації банківської системи України з урахуванням зарубіжних практик та ролі держави в цьому процесі в умовах фінансової нестабільності

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються такі **завдання**:

- ✓ досліджено значення капіталу для банків та його функції;
- ✓ наведено основні джерела формування капіталу банків;
- ✓ викладено сучасний стан капіталу банків України та проведено аналіз його структури і динаміки, основних нормативів ;
- ✓ запропоновано напрями збільшення капіталізації банків України;
- ✓ вивчити вимоги вітчизняного законодавства щодо обсягів та складових капіталу банку, а також Базельські вимоги.

Об'єктом дослідження є процес капіталізації банків України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти визначення поняття «капіталізація банків» та шляхи нарощення капіталізації.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались такі методи, як: аналіз, синтез, статистичний і порівняльний аналізи (при розгляді капіталу банків України), метод балансової, ринкової вартості та регулюючих бухгалтерських процедур (при оцінюванні капіталів банків України).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі і нормативні акти з питань регулювання капіталізації банків; офіційні дані Національного банку України; аналітичні огляди рейтингових агентств Standard&Poor's, IBI-Rating;

рекомендації Базельського комітету, фінансова звітність банків; монографічні дослідження та наукові публікації з досліджуваної проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні поняття «капітал банку», визначенні напрямів спрощення методів його розрахунку та удосконаленні методичних положень щодо підвищення капіталізації банків України.

Практична цінність результатів дослідження. В даній роботі наведені рекомендації щодо забезпечення на макрорівні стимулювання нарощування банківського капіталу шляхом установаження відповідних регуляторних та фіскальних важелів, щоб попередити низьку капіталізацію банківського сектору країни.

Особистий внесок магістра. Випускна кваліфікаційна робота є самостійним завершеним дослідженням автора.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Філіпчук Д.В. Шляхи капіталізації банків України//Управління діяльністю фінансових уснонов: зміна стереотипів: зб. наук. ст. студ. заочної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2019. – 301 с. (С.276-281).

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 52 сторінки. В роботі представлено 12 таблиць, 7 рисунків та використано 51 наукове джерело.

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ, НЕОБХІДНІСТЬ ТА РЕГУЛЯТИВНІ ВИМОГИ ДО КАПІТАЛУ БАНКІВ

До найважливіших питань банківської діяльності належить управління банківським капіталом і шляхи його збільшення.

Загальним показником, що найбільш точно демонструє рівень забезпеченості капіталом окремого банку та системи загалом, є рівень капіталізації. Поняття «капіталізація» залежно від галузі використання науковці трактують по-різному. А. Завгородній, Г. Вознюк та Т. Смовженко.

Фінансовому словнику пропонують визначення поняття «капіталізація» [5]:

1. Процес формування фіктивного капіталу шляхом випуску акцій, облігацій, заставних листів іпотечних банків, інших цінних паперів.
2. Включення відсотка, який нараховується протягом пільгового періоду кредиту, до суми основного боргу для звільнення позичальника у цей період від сплати як частини основного боргу, так і відсотків [5].
3. Процес реалізації майна підприємства для збільшення капіталу.
4. Перетворення доданої вартості, у вигляді нерозподіленого прибутку в капітал, на розширення виробництва шляхом збільшення активів. Натомість низка вчених схиляється до думки, що капіталізація – це показник ринкової ціни банку, розрахований множенням вартості акцій на їхню кількість [14].

Проте системне завищення показника капіталізації свідчить про наявність у банку реальної потреби збільшення власного капіталу та в довгостроковій перспективі може стати підставою для погіршення фінансової стабільності банку.

Офіційне (законодавче) трактування, яке дає нам Закон України «Про банки і банківську діяльність» зводиться до того, що банківський капітал – це власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань [1].

Під капіталом банку розуміється тільки власні кошти банку. [7]

За економічним змістом капітал банку – це власні кошти засновників або акціонерів (власників), внесені ними на свій ризик для отримання доходів. [7]

Капітал банку може розглядатись в наступних формах:

- статутний капітал - сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом [10];
- регулятивний капітал - сукупність основного та додаткового капіталів, складові яких визначаються [11] та нормативно-правовими актами Національного банку України;
- приписний капітал - сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті, надана іноземним банком утвореній ним філії для її акредитації. [12]

Проаналізувавши поняття капітал банку, слід розглянути методи оцінювання капіталу банку. Так як капітал банку є однією з найголовніших ланок, він відіграє роль певного буфера, який поглинає втрати від реалізації певних ризиків. Він є гарантом, захистом для коштів як кредиторів, так і вкладників, адже капітал покриває збитки від кредитних, інвестиційних, валютних операцій банку.

Капітал банку в певному розумінні для вкладників є показником надійності розміщення капіталовкладень, бо в разі банкрутства власний капітал банку іде на відшкодування збитків власникам. У цьому зв'язку розмір власного капіталу є важливим фактором стабільності функціонування банку. Для досягнення цієї стабільності банки повинні намагатися збільшувати власний капітал, особливо в умовах трансформаційного етапу розвитку економіки. Саме тому проблема оцінювання капіталу банку є однією з центральних проблем у міжнародній банківській практиці.

Згідно з рішенням Базельського комітету з банківського нагляду, зміни до Базельських рекомендацій («Базель III») мали на меті такі основні цілі:

- зміцнити міжнародні нормативи з управління капіталом та ліквідністю для створення більш стійкого банківського сектору;
- покращити здатність банківського сектору долати наслідки фінансових та економічних криз і таким чином знизити ризик розповсюдження цих проблем з фінансового у реальний сектор економіки [51].

Хоча зміни, внесені в «Міжнародну конвергенцію визначення капіталу та стандартів капіталу: нові підходи» не є кардинальними, але їх запровадження має інноваційний характер, який полягає в наступному:

- зміна підходів до фінансового управління та ризик-менеджменту шляхом підвищення стандартів управління ризиками, ступеня інтеграції управління фінансами та ризиками банківських установ;
- забезпечення стабільної бази та необхідних резервів для протистояння всіляким ризикам та кризам [51].

Що стосується самих змін, то їх можна поділити на такі напрями:

- підвищення якості та розміру капіталу – в документі суттєво посилюються вимоги до структури та якості капітальної бази банку для підвищення здатності банків поглинати збитки як при нормальному, так і при ліквідаційному сценарії, забезпечення антициклічними механізмами: пропонуються нові мінімальні вимоги до власного капіталу та капіталу першого рівня, нові вимоги до капіталу першого та другого рівнів, поступовий відхід від різноманітних гібридних інструментів, перелік можливих вирахувань з капітальної бази [51];

- повномасштабне охоплення ризиків та покриття ризиків – «Базель III» передбачає повне покриття ризиків, збільшуючи вимоги до капіталу на покриття ризиків, які недостатньо відображені у «Базелі II», передбачає збільшення вимог до торгових портфелів банків, сек'юрітизаційних операцій та угод з похідними цінними паперами [51];

- регулювання системних фінансових інститутів – «Базель III» вводить додаткові вимоги до рівня достатності капіталу системоутворюючих кредитних організацій для світової фінансової системи.

Слід також звернути увагу на той факт, що «Базель III» визначає конкретні строки запровадження розроблених ним новацій (табл. 1.1).

Необхідність такого чіткого графіку запровадження «Базеля III» можна пояснити тим, що розроблені Базельським комітетом нормативи перестануть бути лише рекомендаціями для світової банківської спільноти, вони стануть жорсткими вимогами до банківських установ, невиконання яких передбачає застосування жорстких санкцій з боку регуляторів [51].

Таблиця 1.1

Запровадження Базеля III в країні - члені Базельського комітету в

Україні*

Показник	План 2019	Фактично станом на 01.10.2019
Базовий капітал першого рівня/ RWA, %	4,5	Не менше 6
Буферний капітал/ RWA, %	2,5	0,625 і щороку до 2023 року буде збільшуватися на 0, 625 п.п.
Контрциклічний капітал, %	2,5	0,625 щороку до 2023 року буде збільшуватися на 0, 625 п.п.
Акціонерний капітал + буфер, %	7,0	6,625
Коефіцієнт достатності капіталу, %	8,0	Нормативне значення коефіцієнта Н2 для діючих банків повинно бути не менше 10
Достатність капіталу + буфер, %	10,5	Не менше ніж 10,625
Фінансовий буфер	Запровадження мінімального стандарту	Рекомендовані значення від 2,5 до 6
Норматив короткострокової ліквідності	Запровадження мінімального стандарту	Нормативне значення коефіцієнта Н6 повинно бути не менше 60
Показник чистого стабільного фінансування	Запровадження мінімального стандарту	Нормативне значення показника знаходиться в межах 0,67-1,5

Примітки:

* складено автором на основі джерел [30,51]

Для цього було розроблено певні якісні та кількісні показники, які показують наскільки надійним є банк і чи є загрози стабільності роботи банків.

До кількісних показників належить:

- Норматив адекватності регулятивного капіталу;
- Рентабельність активів;
- Співвідношення коштів Національного банку України (крім кредитів овернайт та операцій репо) до загальних активів банку. [2]

У табл. 1.1 бачимо, що ще не всі показники введені остаточно в дію. Деякі

Національний банк України планує остаточно запровадити на рівні рекомендованому Базельським комітетом в 2020-2023 роки, це такі показники як буферний капітал та контрциклічний капітал.

Буфери капіталу формуються понад значення нормативу достатності основного капіталу та призначені для підвищення здатності банків протистояти кризовим явищам шляхом створення додаткової “подушки безпеки” та зменшення ймовірності банкрутств банків.

Буфери капіталу плануються до запровадження з 01.01.2020. Розмір буферу буде підвищуватися щорічно протягом 2020 – 2023 років на 0,625 п.п. (з 0,625% до 2,5%, як визначено документом Базельського комітету з банківського нагляду) [51].

Контрциклічний буфер капіталу має на меті захист банківського сектору від акумулювання ризиків у періоди кредитної експансії. Залежно від фази економічного циклу розмір буферу буде коливатися від 0% до 2,5%. Запровадження конкретного розміру контрциклічного буферу капіталу відбудеться тільки після проведення ретельних розрахунків та в умовах стійкого економічного зростання в країні.

Також Національний банк запроваджує окремі вимоги до діяльності системно важливих банків через їх значущість для стабільної роботи всієї банківської системи та економіки загалом.

З 01.01.2019 для системно важливих банків установлюються значення нормативів миттєвої ліквідності (Н4) – не менше ніж 30%, максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) – не більше ніж 20%.

Також для системних банків буде запроваджено буфер системної важливості з 01.01.2020. Його розмір установлюватиметься диференційовано залежно від категорії системної важливості банку від 1% до 2%.

У процесі управління капіталом банку важливе значення має метод оцінювання величини капіталу. Розмір капіталу визначається з допомогою базового балансового співвідношення, яке зазначено у формулі 1.1.

$$A = Z + K, \text{ де} \quad (1.1)$$

A — активи; Z — зобов'язання; K — капітал банку.

У банківській практиці існує кілька методів обчислення розміру капіталу. Найперший метод балансової вартості. Згідно із цим методом усі активи та зобов'язання банку оцінюються в балансі за тією вартістю, яку вони мали в момент придбання або випуску[7]. Капітал розраховують за формулою (1.2), виходячи з балансової вартості активів та зобов'язань.

$$BK = AB - ZB, \text{ де} \quad (1.2)$$

БК – балансова вартість капіталу, АБ - балансова вартість активів; ЗБ - балансова вартість зобов'язань банку [31].

Такий метод оцінювання капіталу прийнятний у тому разі, коли балансова та ринкова вартість активів і зобов'язань не дуже різняться між собою.

Плюси цього методу полягають в тому, що він ґрунтується на реально існуючих активах.

Мінуси: з часом дійсна вартість може значно відхилитися від первісної балансової вартості, що призводить до неадекватної оцінки банківського капіталу. У періоди, коли кредити та цінні папери знецінюються, метод оцінювання капіталу за балансовою вартістю не дає надійних результатів для визначення ступеня захисту вкладників від ризику.

Іншим є метод ринкової вартості або справедливої вартості, де активи та зобов'язання банку оцінюють за ринковою вартістю [39].

Особливої ваги питання застосування ринкового оцінювання набуває через поглиблення євроінтеграційних процесів України та виникнення необхідності переходу фінансових установ до Міжнародних стандартів фінансової звітності, які передбачають визначення справедливої вартості фінансових інструментів, що стане основою для дохідного підходу при розрахунках вартості банку, і, відповідно, основного його стандарту – ринкової вартості власного капіталу [6].

Переваги даного методу:

1. Дозволяє здійснювати динамічну оцінку розміру капіталу банку;
2. Характеризує реальну захищеність кожного банку від ризику банкрутства.
3. Такий метод оцінювання банківського капіталу є найкориснішим як для інвесторів та вкладників, так і для менеджерів банку [32].

Недоліки такого методу:

1. Менеджмент банку має змогу приблизно оцінити зміну ринкової вартості капіталу, виходячи з поточної курсової вартості акцій банку та їх кількості на ринку.
2. Банки здебільшого не зацікавлені в такому підході до визначення розміру капіталу, оскільки інші методи розрахунку дають привабливіші результати і сприяють зміцненню становища на ринку.
3. Крім того, не завжди можна оцінити активи та зобов'язання за ринковою вартістю, особливо в умовах недостатньо розвинутого ринку [41].

Отже, метод оцінювання капіталу за ринковою вартістю здебільшого використовується менеджментом банку для внутрішніх потреб і контролю.

І останній метод, який ми будемо розглядати це метод «регулюючих бухгалтерських процедур».

Сутність методу полягає в обчисленні розміру капіталу за правилами, які встановлені регулюючими інстанціями. Правила в різних країнах різні, але часто такий підхід є спробою зробити банки надійнішими для сторонніх спостерігачів.

Регулятивний капітал є одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків. Нормативи капіталу:

- Мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1),
- Достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2),
- Достатності основного капіталу (Н3).

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1), що отримав банківську ліцензію після 11 липня 2014 року, має становити 500 мільйонів гривень [4].

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1), що отримав банківську ліцензію до 11 липня 2014 року, має становити: 200 мільйонів гривень - з 11 липня 2017 року [4].

Недоліком цього методу є включення до складу капіталу банку компонентів, що штучно завищують його розмір і призводять до збільшення ризиків (наприклад, боргових зобов'язань, частки банку в дочірніх компаніях, резервів для компенсації проблемних кредитів і т.п.) [38].

Саме з цієї причини метод «регулюючих бухгалтерських процедур» постійно критикують зарубіжні економісти.

У банківській практиці існують різні методи визначення достатності капіталу (рис. 1.1).

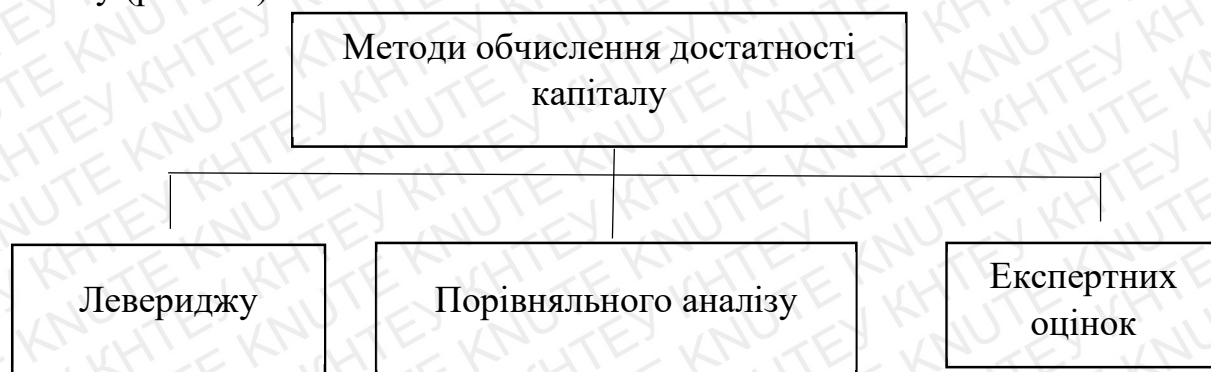

Рис. 1.1. Методи обчислення достатності капіталу банку [8]

Метод левєриджу (важеля) полягає у встановленні нормативу співвідношення власних і залучених коштів банку. Наприклад, якщо співвідношення встановлено на рівні 5%, то це означає, що залучені кошти банку не можуть перевищувати капітал більш ніж у 20 разів.

Метод левєриджу має такі недоліки:

- не проводиться диференціація між різними видами капіталу;
- не враховується рівень ризикованості активних операцій;
- не беруться до уваги позабалансові зобов'язання та пов'язаний з ними ризик.

У сучасній банківській практиці цей метод визначення достатності капіталу може використовуватись як допоміжний паралельно з іншими методами.

Метод порівняльного аналізу показників. За цим методом для оцінювання адекватності капіталу використовуються такі показники:

- відношення капіталу до сукупних активів банку;
- відношення капіталу до сукупних депозитних зобов'язань;

- відношення капіталу до ризикованих активів, розрахованих як сума всіх активів, окрім готівки та державних цінних паперів.

Значення показників постійно контролюються та аналізуються органами регулювання, але нормативи чи граничні межі не встановлюються. У процесі нагляду використовуються прийоми структурного, порівняльного та динамічного аналізу. Показники конкретного банку порівнюються з аналогічними значеннями інших банків або із середньогалузевими. Динамічний аналіз призначено для виявлення тенденцій у зміні розміру капіталу одного й того самого банку протягом деякого періоду часу.

Недоліками методу порівняльного аналізу показників адекватності капіталу є суб'єктивний характер оцінок та висновків, брак загальноприйнятих стандартів достатності капіталу, значна трудомісткість.

Метод експертних оцінок. Експертні оцінки адекватності капіталу базуються на використанні висновків експертів про якість управління банком, рівень прибутковості та ліквідності, динаміку депозитної бази, структуру балансу, ризикованість активних операцій, регіональні особливості ринку, на якому працює банк. Метод передбачає вивчення діяльності кожного банку в контексті конкретних ринкових умов і врахування взаємозв'язку зовнішніх і внутрішніх чинників. Якщо стан ринку характеризується підвищеною ризикованістю чи виявлена слабкість внутрішніх структур, то перед банком може бути поставлена вимога збільшення капіталу понад мінімальний рівень.

Метод експертних оцінок з успіхом може використовуватись для оцінювання адекватності капіталу окремих банків, але з огляду на значні розміри банківської системи країни та різноманітність ринків застосування його стає проблематичним [8].

Отже, можна узагальнити поняття «капітал банку», як сукупність коштів (власних і залучених коштів) після вирахування всіх його зобов'язань, які в майбутньому використовуються банком для здійснення банківської діяльності задля одержання прибутку. Капіталізація (capitalization) – збільшення обсягу капіталу банку.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА КАПІТАЛУ БАНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Дослідження динаміки обсягів та структури капіталу банків України

До власних ресурсів будь-якого банку, або до банківського капіталу, належать фонди, які створюються банками для забезпечення фінансової сталості, комерційної і господарської діяльності, а також прибуток поточного і минулого років, і структура банківського капіталу не є сталою за якісним складом, змінюючись протягом року залежно від багатьох чинників, зокрема від якості активів, використання прибутку, політики банку щодо забезпечення приросту капітальної бази тощо.

Таблиця 2.1

Структура регулятивного капіталу банків України у 2015–2019 рр. (станом на 31.12) *

Статті	Залишки, млрд. грн.					Частка, %				
	2015	2016	2017	2018	2019**	2015	2016	2017	2018	2019**
Основний капітал:	89,3	82,4	100,4	98,4	107,3	83,77	75,25	81,36	72,14	78,90
Статутний капітал	223,7	415,2	495,9	466,1	470,2	209,85	379,18	401,86	341,72	345,74
Резерви та фонди	31,5	25,6	36,2	39	37,8	29,55	23,38	29,34	28,59	27,79
Збиток минулих років	-82,3	-161,5	-371,3	-391,9	-393,4	-77,20	-147,49	-300,89	-287,32	-289,26
Збиток поточного року	-83,6	-196,9	-60,4	-14,8	-7,3	-78,42	-179,82	-48,95	-10,85	-5,37
Додатковий капітал:	17,3	27,1	22,9	38	28,7	16,23	24,75	18,56	27,86	21,10
Субординований борг	22,6	20,2	11,8	11,3	9,6	21,20	18,45	9,56	8,28	7,06
Інше	-5,3	6,9	11,1	26,7	19,1	-4,97	6,30	9,00	19,57	14,04
Регулятивний капітал	106,6	109,5	123,4	136,4	136	100	100	100	100	100

Примітки:

* складено автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37]

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

Розмір капіталу банку є важливим показником його фінансового стану, який забезпечує його економічну самостійність і фінансову стабільність, а також використовується для здійснення банківських операцій та надання

послуг з метою одержання прибутку.

Капітал банку в процесі організації банківської діяльності одночасно виконує кілька функцій, що забезпечує підвищення ефективності банківських операцій, тобто збільшення суми отриманого прибутку.[9]

Джерелами формування власного капіталу є: статутний капітал, субординований борг, резерви, накопичений прибуток (збиток).

Статутний капітал є основним видом банківського капіталу, що оцінюється як вартість вкладів акціонерів банку, внесених з метою формування його активів для початку чи подальшої банківської діяльності, а також гарантування інтересів вкладників та кредиторів банку. [8]

Як бачимо, найбільшу частку у структурі капіталу в 2015 році становив статутний капітал (209,85%), а найменшу – збиток поточного року (-78,42%).

Найбільшу частку у структурі капіталу в 2016 році становив статутний капітал (379,18%), а найменшу – збиток поточного року (-179,82%).

Найбільшу частку у структурі капіталу в 2017 році становив статутний капітал (401,86%), а найменшу – збиток минулих років (-300,89%).

Найбільшу частку у структурі капіталу в 2018 році становив статутний капітал (341,72%), а найменшу – збиток минулих років (-287,32%).

Найбільшу частку у структурі капіталу в 2019 році становив статутний капітал (345,74%), а найменшу – збиток минулих років (-289,26%).

Загалом, бачимо, що збитки минулих років, на 70% поглинають всі інші статті у структурі капіталу починаючи від 2015 році і з швидкими темпами, збільшилися в 2017 році до -300,89%.

Формування статутного капіталу здійснюється за рахунок власних коштів засновників, акціонерів у грошовій формі в національній валюті України та у вільно конвертованій іноземній валюті (для нерезидентів). Динаміку складових капіталу банків України наведено в табл. 2.2.

Проаналізувавши складові капіталу банків України бачимо, що капітал банків, здебільшого, формується з : статутного капіталу, резервів та фондів, субординованого боргу, збитків минулих та поточних років, інше.

Таблиця 2.2

Динаміка складових капіталу банків України у 2015–2019 рр. (станом на 31.12)*

Статті	Залишки, млрд. грн.					Темп приросту, %			
	2015	2016	2017	2018	2019**	2016	2017	2018	2019**
Основний капітал:	89,3	82,4	100,4	98,4	107,3	-7,73	1,22	0,98	1,09
Статутний капітал	223,7	415,2	495,9	466,1	470,2	85,61	19,44	-6,01	0,88
Резерви та фонди	31,5	25,6	36,2	39	37,8	-18,73	41,41	7,73	-3,08
Збиток минулих років	-82,3	-161,5	-371,3	-391,9	-393,4	96,23	129,91	5,55	0,38
Збиток поточного року	-83,6	-196,9	-60,4	-14,8	-7,3	135,53	-69,32	-75,50	-50,68
Додатковий капітал:	17,3	27,1	22,9	38	28,7	56,65	-15,50	65,94	-24,47
Субординований борг	22,6	20,2	11,8	11,3	9,6	-10,62	-41,58	-4,24	-15,04
Інше	-5,3	6,9	11,1	26,7	19,1	-230,19	60,87	140,54	-28,46
Регулятивний капітал	106,6	109,5	123,4	136,4	136	2,72	12,69	10,53	-0,29

Примітки:

* складено автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37]

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

Статутний капітал - це сплачений та зареєстрований підписний капітал. Він зростає і з 2015 року по 2019 рік збільшився більш ніж у 2 рази з 223,7 млрд. грн. до 470,2 млрд.грн на 75 банків, які зараз є діючими станом на 01.11.2019 рік.

Щодо збитків минулих років, вони є значними і становлять майже 70% статутного капіталу станом на 2019 рік, хоча сам збиток поточного року і був не великим, на рівні 7,3 млрд.грн.

Найбільшим був збиток в 2016 році і становив 196,9 млрд.грн.

Адже, багато з банків не змогли отримати мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1), що отримав банківську ліцензію до 11 липня 2014 року 120 мільйонів гривень - до 17 червня 2016 року.

Склад капіталу банків України у 2015-2019 рр. наведена на рис. 2.1. Чітко видно, що: Стаття – Резерви та фонди – зазнала незначних змін, з 2015 по 2019 роки змінна відбулася від 31,50 млрд.грн. до 37,80 млрд.грн.

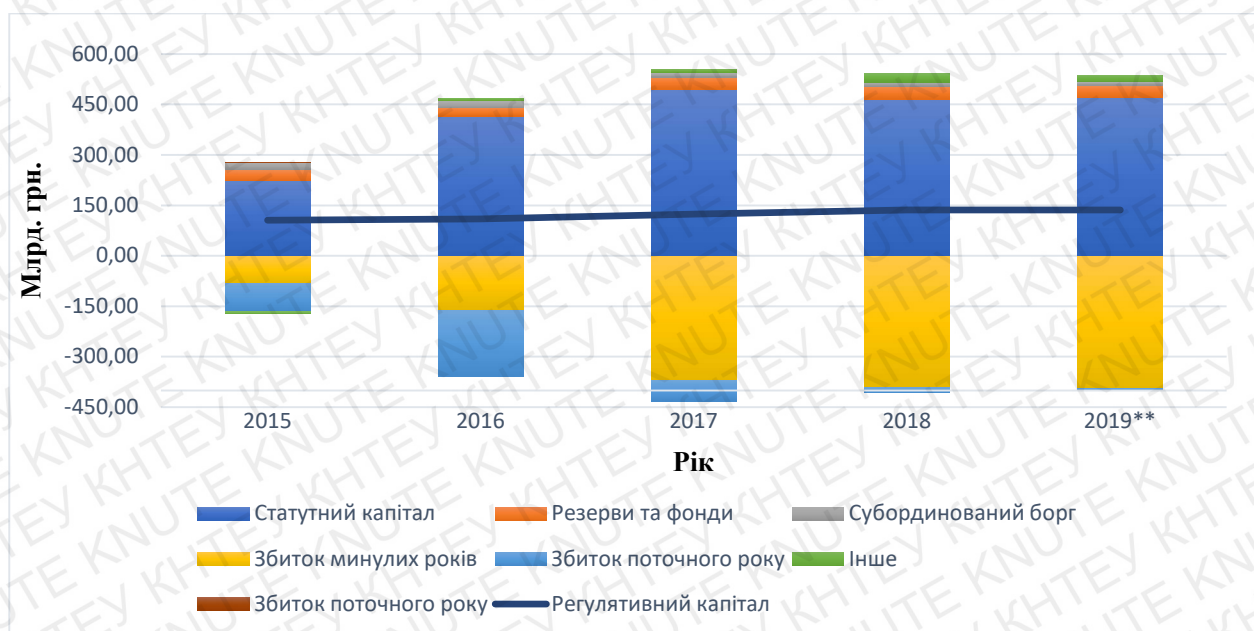

Рис. 2.1 Склад капіталу банків України у 2015-2019 рр. (станом на 31.12)*

Примітки: * побудовано автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37]

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

Проаналізувавши динаміку складових капіталу банків України, можна дійти висновку, що починаючи з 2015 року почалося кардинальне збільшення статті – Статутний капітал – з 223,70 млрд.грн. до 415,20 млрд.грн в 2016 році; 2016 рік теж був сприятливим для нарощення статутного капіталу банками тому рівень зріс, починаючи від 415,20 млрд.грн. на початку року, закінчуючи 495, 90 млрд.грн. в кінці року. Але починаючи з 2017 року і до 2018 року статутний капітал зменшився до 466,10 млрд.грн, це говорить про те, що відбулося коливання на ринку банківських послуг. У 2019 році ситуація дещо покращилася, на сьогодні статутний капітал банків становить 470,20 млрд.грн.

Стаття – Субординований борг – зменшується досить швидкими темпами, в 2015 році – 22,6 млрд.грн, 2016 році – 20,20 млрд.грн., 2017 та 2018 роках на рівні 11,50 млрд.грн, та станом на 30.06.2019 рік – 9,6 млрд.грн. Це говорить про те, що зменшуються незабезпечені боргові капітальні інструменти .

Стаття – Збиток минулих років- збільшився з 82,30 млрд.грн. в 2015 році до 393,40 млрд.грн. в 2019 році. Тобто банківська система зазнає негативного впливу, і як результат збільшується недовіра до банків у потенційних вкладників.

Щоб побачити на скільки млрд.грн змінилися статті регулятивного капіталу банків України за 2015 – 2019 року пропоную переглянути табл. 2.2.

У даній таблиці чітко видно, на скільки млрд.грн. коливалися статті. Але дивлячись на Регулятивний капітал вцілому, можна дійти висновку, що хоча і відбуваються зміни в статтях, але капітал залишається на рівні, має не значні коливання до збільшення. Це свідчить про стабільність діяльності банківського сектору в Україні.

Із табл. 2.2 ми можемо зробити висновок, що регулятивний капітал протягом 2015 – 2019 років має схильність до збільшення, і хоча в 2016 році це збільшення є незначним, то починаючи з 2017 – 2018 року, це збільшення є значно більшим у порівнянні з попереднім роком. Що стосується 2019 року, то даний показник станом на 30.09.2019 року зменшився на 0,40 млрд.грн., але маючи в запасі ще три місяці можна зробити висновок, що дана стаття балансу буде на рівні 2018 року, а можливо, і трішки вище, аналізуючи всі вище наведені показники. Регулятивний капітал вцілому залишається на рівні, має не значні коливання до збільшення. Це свідчить про стабільність діяльності банківського сектору в Україні. А, отже, і те, що всі процеси в банківському секторі відбуваються за гафіком.

Темп росту статті – Статутний капітал – в 2016 році збільшилася на 85,61% у зв'язку зі збільшенням нормативів достатності капіталу банків; у 2017 році майже на 20%, що теж позитивно впливає на розмір статті, але у 2018 році ця сума зменшилася на 6,01%, і хоча в 2019 році сума зросла на 0,88 %, але значення 2017 року так і не досягла.

Якщо порівнювати резерви, то в 2016 році вони зменшилися на 18,73%, що негативним чином відобразилося на репутації банків України. Тому в період з 2017 по 2019 рік банки нарощували резерви та фонди на 41,41% та 7,73% відповідно.

Збитки поточного року – починаючи з 2015 – 2017 рік зростали шаленими темпами, це говорить про неефективність діяльності банківського сектору, вони збільшилися майже в 4 рази з 82 млрд. грн. до 400 млрд. грн..

Визначимо частку капіталу в сумі пасивів банків у 2015–2019 рр. у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Частка власного капіталу в сумі пасивів банківської системи 2015-2019 роках*

Статті	Залишки тис.грн. станом на 31.12				
	2015	2016	2017	2018	2019**
Власний капітал, млрд. грн.	103,71	124,78	161,11	154,96	186,05
Пасиви, млрд. грн.	1 236,21	1 297,58	1 366,21	1 325,06	1 377,35
Частка у пасивах %	8,39	9,62	11,79	11,69	13,51

Примітки:

* складено автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37]

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

Частка власного капіталу в пасивах банків України є незначною. У 2015 році вона становила 8,39 % або ж 103,71 млрд.грн. з 1236, 21 млрд. грн. У 2016 році частка капіталу в пасивах збільшилася з 8,39 % до 9,62%, далі спостерігаємо таку ж динаміку 2017 -2019 років та зростала з 9,62% до 11,79%, 11,69%, 13,51% відповідно.

Збільшення частки капіталу банку в пасиві балансу банку протягом 2016–2019 рр., з одного боку, позитивно характеризує фінансову стійкість і надійність банку, а з другого боку, якщо частка капіталу в пасивах банку буде постійно збільшуватися і досягне великих значень, то ми розуміємо, що банк не в повній мірі використовує можливості щодо залучення і запозичення коштів і тим самим втрачає свої можливості щодо збільшення доходів і відповідно прибутку, а значить і покриття збитків буде незначним.

Динаміка частки капіталу в сумі пасивів банків у 2015–2019 рр. зображена на рис. 2.2.

У 2016 р. частка капіталу банку в пасиві балансу зменшилась на 1,23 % порівняно з попереднім роком. У 2017 та 2018 роках частка капіталу в пасивах була на рівні 11,70%. У 2019 році збільшилася до 13,51%, що майже на 2 % більше у порівнянні з попереднім роком.

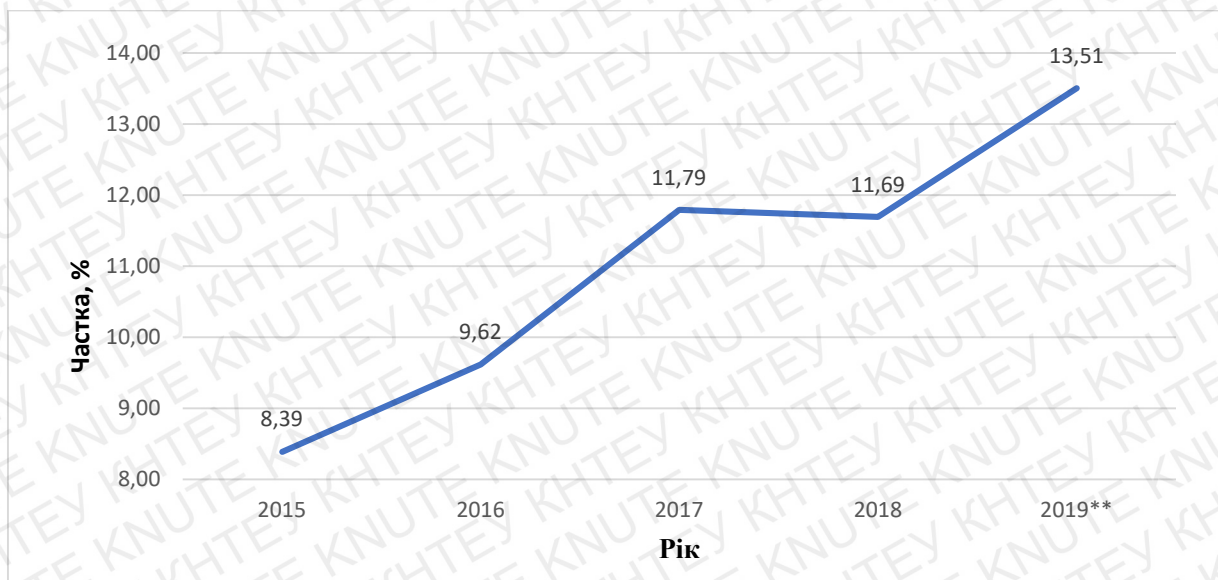

Рис. 2.2 Динаміка частки власного капіталу в обсягах пасивів у 2015–2019 рр.
(станом на 31.12)*

Примітки:

* розраховано та побудовано автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37]

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

У результаті набуття чинності Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» змінено визначені ЗУ «Про банки і банківську діяльність» мінімальні обсяги статутного та додаткового капіталу банків. Так мінімальний розмір статутного капіталу банку збільшено зі 120 млн грн до 500 млн грн. Згідно з Концепцією реформування банківської системи, підготовленою НБУ, докапіталізація банків має завершитися до 2024 року. Збільшення мінімального обсягу статутного капіталу банку не є достатньо ефективним заходом регулювання та підвищення стабільності банківської системи України, адже набагато більш важливими є регулювання напрямів вкладання капіталу, тобто якість активів банку. У Законі «Про внесення змін до деяких законів України щодо упередження (мінімізації) негативного впливу на стабільність банківської системи» уточнюється, що у випадку відсутності з боку власників істотної участі у банку дій щодо збільшення обсягу статутного капіталу з метою приведення діяльності проблемної установи у відповідність із вимогами законодавства, до них застосовується штраф у розмірі від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Враховуючи негативний вплив складної соціально-політичної та економічної ситуації, слід очікувати збільшення кількості банків, що будуть визначені, як проблемні або неплатоспроможні, та щодо яких може бути прийняте рішення про ліквідацію. У той же час, варто зазначити, рівень та якість розвитку ринку банківських послуг визначається не кількістю наявних банківських установ, а ступенем покриття населення банківськими продуктами та їх якістю. [2]

Таблиця 2.4

**Динаміка основних показників капіталу банків України протягом
2017-2019 рр.***

Показник	2017	2018	2019	Відхилення звітного періоду до	
				2017	2018
Статутний капітал, млрд. грн.	495,90	466,10	470,20	-29,80	4,10
Регулятивн. капітал, млрд грн	123,4	136,4	136	13,00	-0,40
Власний капітал, млрд. грн	161,11	154,96	186,05	-6,15	31,09
Частка капіталу у пасивах, %	11,79	11,69	13,51	-0,10	1,81
Адекватність регулятивного капіталу (Н2), %	17,40	17,70	17,50	0,30	-0,20
Рентабельність капіталу, %	-16,45	14,39	9,73	30,84	-4,66

Примітка:

* складено автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37]

Аналізуючи дані таблиці 2.4, можна сказати, що тенденцій формування власних коштів банків України в період з 2017 року по 2019 рік дав можливість зробити висновок про концентрацію капіталу в найбільших банках і зниження частки активів малих банків у сукупних активах банківської системи України. За підсумками проведеного аналізу можна стверджувати, що ситуація, яка склалася у банківському секторі нашої країни, не є достатньо позитивною і сприятливою для існування його конкурентоздатності.

Отже, потребує детального аналізу проблем, які її викликали, та відповідних пропозицій для її виправлення. [14] Серед них можна виділити:

- збиткову діяльність банків;
- труднощі загальноекономічного характеру, зумовлені дефіцитом грошових ресурсів на фінансовому ринку;
- низький рівень капіталізації комерційних банків. За цим показником вітчизняні банки настільки відстають від іноземних, що навіть за сприятливих умов їм буде важко конкурувати не тільки на світовому ринку, а й всередині країни, якщо останні вирішать серйозно закріпитися на нашому ринку.
- проблема надійності і забезпеченості виданих кредитів. Частка проблемних кредитів в усіх банках є достатньо високою, тому що були залучені ресурсів вкладників, які не забезпечені власним капіталом, з подальшим виходом на ринок позикових капіталів без утворення резервів для покриття кредитних ризиків [26].

2.2. Аналіз показників достатності капіталу банків України

Для збільшення капіталізації банки класично використовують такі методи:

- 1) реінвестування прибутку;
- 2) залучення субординованого боргу;
- 3) вихід на первинний та вторинний ринки цінних паперів;
- 4) злиття і поглинання;
- 5) залучення іноземного капіталу та ін. [31]

Визначення показників, що свідчать про достатність банківського капіталу та надійність банків, дають змогу оцінити наявний та необхідний рівні капіталізації банківської системи країни. Національний банк України проводить заходи щодо зростання капіталізації вітчизняних банків шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, які визначають рекомендований розмір економічних нормативів, що визначаються відношенням до регулятивного або статутного капіталу. [13]

Так, у 2017 р. норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) встановлений на рівні не менше 10%, коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів – не менше 7%, а мінімальний розмір регулятивного капіталу – 500 млн. грн. [2]

Оскільки провідна роль за нейтралізації основних банківських ризиків належить регулятивному капіталу, слід зазначити, що найбільш стабільним складником регулятивного капіталу банку є статутний капітал, тому, визначаючи достатність капіталу, варто приділити увагу саме розміру статутного капіталу. [11] За офіційними даними НБУ, на 01.01.2017 в Україні діяло 93 банки, розмір власного капіталу яких становив 120,038 млрд. грн., або 9,90% пасивів банків; станом на 01.01.2018 в Україні діяло 82 банки, на 01.01.2019 в Україні діяло 77 банків, на сьогодні ж на 01.10.2019 платоспроможними залишаються тільки 75 банків. [30] Треба зауважити, що розмір статутного капіталу є більшим за величину власного капіталу з 2010 р.

Такий стан речей свідчить про наявність недосформованих резервів у банків у значному обсязі. Розрив між даними показниками зменшується, що позитивно характеризує відновлення банківської системи [14].

Згідно з Інструкцією «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», для забезпечення реальної капіталізації за рівнем достатності капіталу всі банки України поділялися на п'ять груп [7]: добре капіталізовані, достатньо капіталізовані, недокапіталізовані, значно недокапіталізовані, критично недокапіталізовані.

У зв'язку з критичними явищами, які характерні для фінансового сектора України в 2008–2009 рр., такий поділ банків був відмінений. У результаті внесених змін усі вітчизняні банки поділяють на дві групи: ті, які дотримуються встановлених нормативів капіталу, і ті, які не дотримуються цих вимог.

Варто підкреслити, що заходи такого регулятивного характеру не дали позитивних результатів протягом перших років їх реалізації. Це підтверджує той факт, що загалом у банківській системі рівень адекватності (достатності) регулятивного капіталу станом на 01.01.2008 зменшився до 13,92%. Починаючи з 2008 р. значення цього показника зростало і максимального свого значення досягло в 2011 р., а саме 20,83%, проте вже в 2012 р. рівень достатності регулятивного капіталу знову відновлює тенденцію до зниження (рис. 1). Показники динаміки достатності (адекватності) регулятивного капіталу Н2 наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка нормативу адекватності капіталу(Н2) у 2016-2019 рр*

Статті	Період					
	31.12.2016	30.06.2017	31.12.2017	30.06.2018	31.12.2018	30.06.2019
Регулятивний капітал, млрд. грн.	109,50	106,80	123,4	128,7	136,40	136,00
Н2,%	13,20	14,12	17,40	17,80	17,70	17,50

Примітка:

* складено автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37]

Нормативи адекватності капіталу (regulatory capital adequacy ratio; adequacy ratio of bank's regulatory capital) – економічний норматив Н2, встановлений Національним банком України, що відображає здатність банку своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності)

регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку. І навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори та вкладники банку.[18]

Нормативне значення коефіцієнта Н2 для діючих банків повинно бути не менше 10%. Для банків, що розпочинають операційну діяльність, цей норматив має становити: протягом перших 12 місяців діяльності з дня отримання ліцензії – не менше 15%; протягом наступних 12 місяців – не менше 12%; надалі – не менше 10%.[4]

Аналізуючи показник ми можемо дійти висновку, що в період з 2015 року по 2019 рік цей показник перебуває в межах норми. На кінець 2016 року становив 13,2%, на початок 2017 року – 14,12%, і починаючи з середини 2017 року і до 30.06.2019 року цей показник перебуває в межах 17,5%.

Отже, ми бачимо, що банки України і їх регулятивний капітал може запобігти надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів і вкладників банку.

Тобто, ми можемо сказати, що банк використовує більшість активів зі ступенем ризику 0%, 10% і 20%. Готівкові кошти, банківські метали, кошти в Національному банку, боргові цінні папери центральних органів виконавчої влади, що рефінансуються та емітовані Національним банком тощо, їх коефіцієнт ризику дорівнює нулю.

До наступних двох груп низькоризикових активів належать: короткострокові та довгострокові кредити, надані центральним органам виконавчої влади з коефіцієнтом ризику 10%, а також боргові цінні папери місцевих органів виконавчої влади, що рефінансуються та емітовані Національним банком і надані їм кредити з коефіцієнтом ризику 20%.

Динаміка нормативу адекватності капіталу(Н2) та регулятивного капіталу в період 2016-2019 рр* показано на рис. 2.3.

Станом на 31.12.2016 цей показник дорівнював 13,20%, а вже станом на 30.09.2019 цей показник дорівнює 17,50%. Регулятивний капітал з 2016 року і до 2019 року має тенденцію до збільшення.

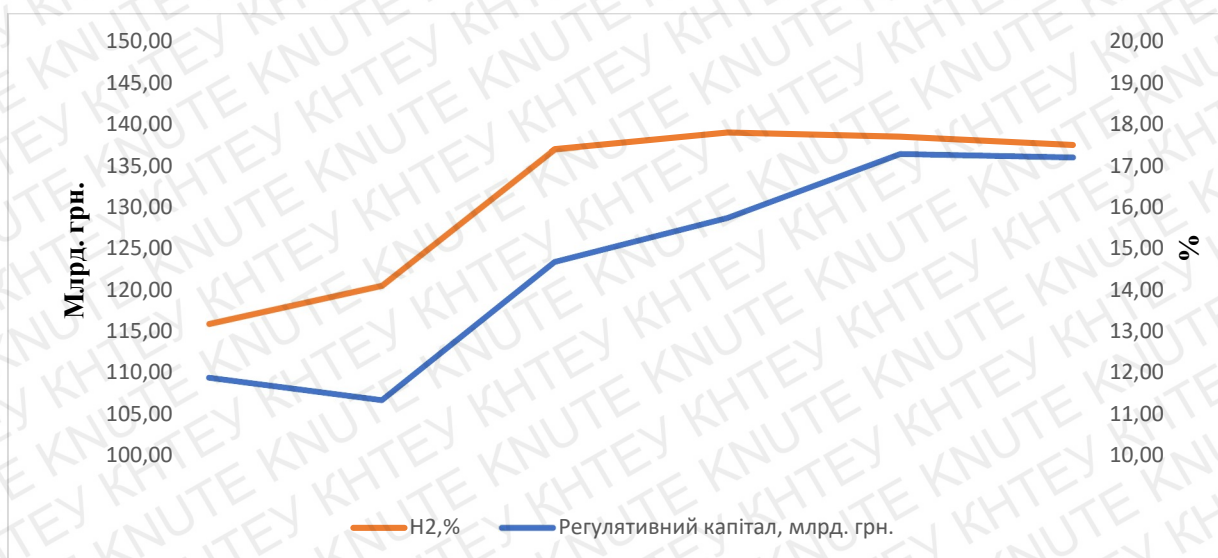

Рис.2.3 Динаміка нормативу адекватності капіталу(H2) та регулятивного капіталу в період 2016-2019 рр*

Примітка:

* розраховано та побудовано автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37]

НБУ також обчислює коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (H3).

Станом на 01.01.2015 регулятивний капітал зріс у 2,84 рази проти аналогічного періоду 2008 р. і досяг понад 204,976 млрд. грн. Також за результатами останніх трьох років спостерігається тенденція до підвищення цього показника.

Станом на 01.01.2017 регулятивний капітал вітчизняних банків становив лише 109,450 млрд. грн., але вже станом на 30.06.2019 становить 136,00 млрд.грн [30].

Варто підкреслити, що показник власного капіталу в розмірі більше 15 млрд. грн. станом на 01.01.2019 мають лише три банки, з яких усі державні, а саме АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», ПАТ «КБ «ПриватБанк» [43,44] (див. табл. 2.6).

Досить багато банків характеризуються низьким рівнем капіталізації, на що звертає увагу НБУ, оскільки це свідчить як про неможливість, так і про небажання власників додатково вкладати кошти в розвиток банку.

Велика кількість банків збільшує свій капітал, але є й такі, де спостерігається тенденція до зниження власного капіталу.

Таблиця 2.6

**Топ-5 банків України за розміром власного капіталу у 2015-2019 рр.
(станом на 01.01), млн. грн.***

Банк	2015	2016	2017	2018	2019
1. ПриватБанк	22 696	27 487	23 952	26 749	38 838
у % до банківської системи	21,88	22,03	14,87	17,26	20,87
2.UniCredit (УКРСОЦБАНК)	22 749	7 340	9 451	30 761	18 659
у % до банківської системи	21,93	5,88	5,87	19,85	10,03
3. ОЩАДБАНК	6 148	6 268	9 836	12 175	12 721
у % до банківської системи	5,93	5,02	6,10	7,86	6,84
4.РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	-3 127	5 259	14 456	8 547	8 916
у % до банківської системи	-3,02	4,21	8,97	5,52	4,79
5. УКРГАЗБАНК	3 666	4 048	4 873	6 361	8 160
у % до банківської системи	3,53	3,24	3,02	4,10	4,39
Усього по системі	103 712	124 780	161 118	154 960	186 051

Примітки:

* складено автором на основі джерел [30,43,44,45,46,47].

Крім того, можна зробити висновок, що питома вага сплаченого зареєстрованого статутного капіталу в пасивах банків зростає швидшими темпами, ніж питома вага капіталу в пасивах банків (винятком є лише 2015 р.). Оцінювати банківську систему загалом і вживати заходи для її реформування потрібно в тісному зв'язку зі становищем і зміною усієї економіки держави, особливо реального сектору. Вдосконалення банківської системи, подальша капіталізація вітчизняних банків віддзеркалюють темпи економічного зростання й підвищення рентабельності банківського бізнесу як економічної діяльності. За банківськими установами власний капітал акумульовано вкрай нерівномірно (табл. 2.6).

Концентрація власного капіталу у представленій п'ятірці банків становить 46,92% власного капіталу банківської системи України. Більш наглядно можна побачити це на рис. 2.4.

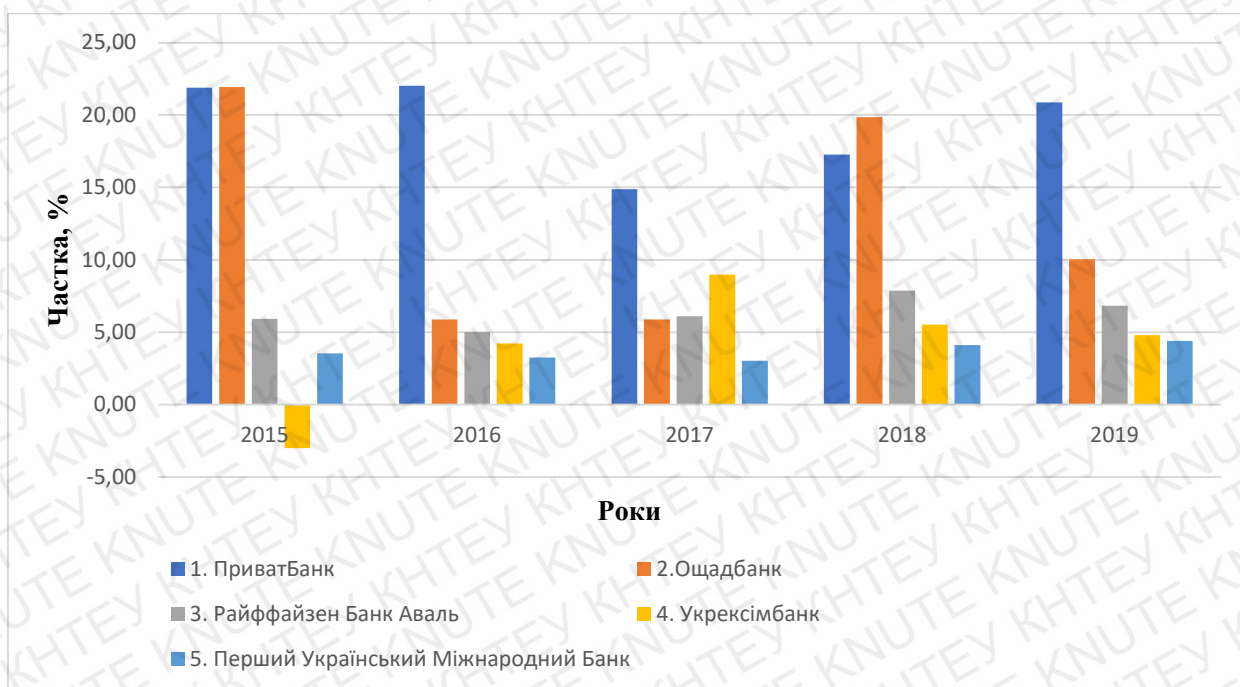

Рис. 2.4. Топ-5 банків України за розміром власного капіталу у 2015-2019рр. (станом на 01.01), млн. грн.*

Примітки: * складено автором на основі джерел [30,43,44,45,46,47].

Безумовним лідером за розміром власного капіталу є Приват Банк – 38858 млн грн, або 20,87% власного капіталу банківської системи України. На другому місці – УкрСоцБанк – 18659 млн.грн. (10,03% власного капіталу банківської системи)., на третьому місці за розміром власного капіталу – Ощадбанк, яким акумульовано 12721 млн. грн. (6,84% власного капіталу банківської системи України).

Аналіз динаміки прибутковості капіталу банків України у 2015–2019 рр. проведемо у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Розрахунок прибутковості власного капіталу у 2015-19 рр.(станом на 31.12)

Статті	Залишки					Відносне відхилення			
	2015	2016	2017	2018	2019**	2016	2017	2018	2019**
Власний капітал, млрд. грн.	103,71	124,78	161,11	154,96	186,05	20,32	29,12	-3,82	20,06
Прибуток (збиток), млрд. грн.	-66,60	-159,40	-26,50	22,30	18,10	139,34	-83,38	-184,15	-18,83
Прибутковість,%	-64,22	-127,74	-16,45	14,39	9,73	98,93	-87,12	-187,49	-32,40

Примітки:

* складено автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37].

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

Співвідношення прибутку та власного капіталу є показником стабільності. Аналіз цього коефіцієнта дає змогу прогнозувати, наскільки стійкий рівень прибутковості банку. Аналізуючи цей коефіцієнт, слід зіставити темпи зростання прибутку та власного капіталу.

Якщо цей аналіз проводиться конкретно в певному банку, то для акціонерів і пайовиків даного банку важливе значення має порівняння процента віддачі власного капіталу з аналогічним показником інших банків для з'ясування сфер найбільш дохідного і вигідного розміщення своїх коштів.

Прибутковість капіталу банку в період з 2015 по 2017 роки була від'ємною, тобто банки працювали на збиток. Найбільшим показником прибутковості в цей період був збиток в 159,4% в 2016 році, а найменшим – 26,5% в 2017 році.

Починаючи, з 2018 року даний показник став додатнім, а отже, можна стверджувати, що банки вийшли на стабільну позицію, і становив 22,3%.

Станом на 30.09.2019 рік прибутковість банку становить 18,10%. У середньому цей показник повинен бути не менше 15%.

Динаміка прибутковості власного капіталу банків у 2015–2019 рр. зображена на рис. 2.5

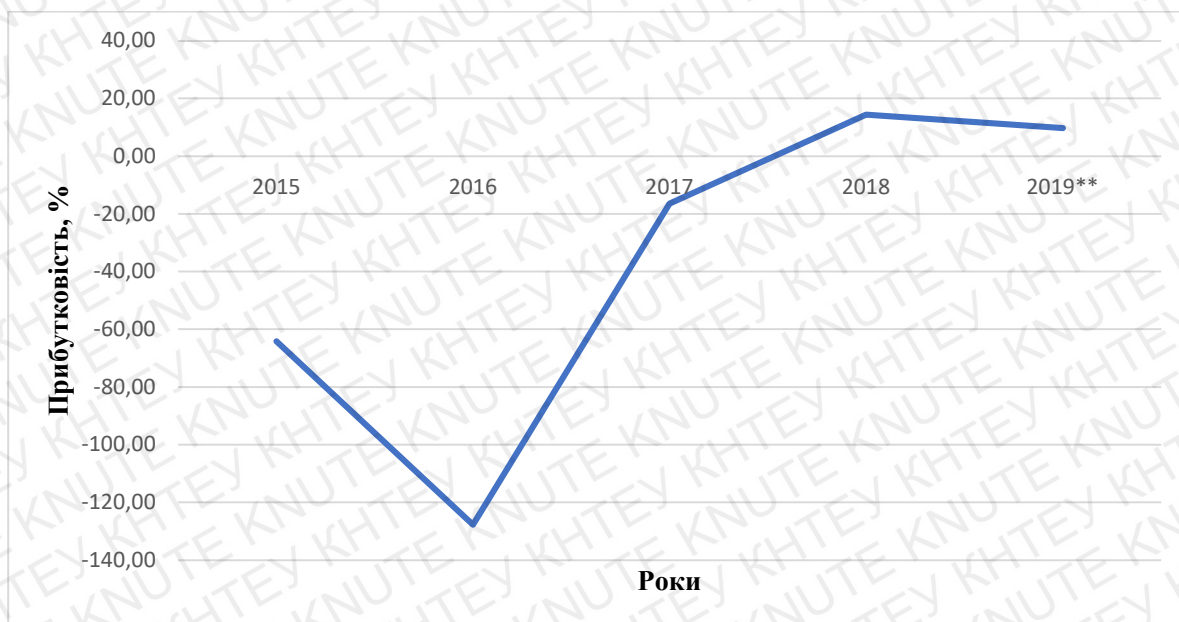

Рис.2.5 Динаміка прибутковості власного капіталу в період 2015-2019 рр*

Примітка:

* розраховано та побудовано автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37].

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

Як бачимо, прибутковість капіталу збільшувалась протягом 2016–2018 рр. завдяки зростанню розміру прибутку банку. Це свідчить про те, що капітал банку використовувався досить ефективно. Проте, в період з 2015 по 2016 рр. прибутковість власного капіталу значно знизилась, на що вплинуло отримання банком збитків.

Окрім розглянутих показників достатність капіталу можна визначити також за допомогою методу левериджу, порівняльного аналізу показників та методу експертних оцінок.

Другим показником, що характеризує здатність власного капіталу банку генерувати активи, є мультиплікатор власного капіталу, якій розраховується за формулою:

$$M_{BK} = \frac{A}{BK}, \quad (2.1)$$

де M_{BK} – мультиплікатор власного капіталу; A – активи банку; BK – власний капітал. [29].

Мультиплікатор власного капіталу показує, яка кількість гривні активів має бути забезпечена гривнею власного капіталу і, відповідно, яка частка банківських ресурсів може бути у формі боргових зобов'язань [27].

Мультиплікатор власного капіталу банків в 2015-2019 рр. наведено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Розрахунок мультиплікатора власного капіталу у 2015–2019 рр. (станом на 31.12)*

Статті	Залишки					Відносне відхилення, %			
	2015	2016	2017	2018	2019**	2016	2017	2018	2019**
Власний капітал, млрд. грн.	103,71	124,78	161,11	154,96	186,05	20,32	29,12	-3,82	20,06
Активи, млрд. грн.	1 571	1 736	1 848	1 912	1 891	10,50	6,45	3,46	-1,10
Мультиплікатор	15,15	13,91	11,47	12,34	10,16	-8,18	-17,54	7,59	-17,67

Примітки:

* складено автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37].

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

Мультиплікатор капіталу - відношення активів до власного капіталу.

Мультиплікатор капіталу — це показник максимальної здатності банку залучати депозити і видавати кредити чи розширювати ланку «депозит — позичка» в розрахунку на одну грошову одиницю свого капіталу, тобто мультиплікатор — це важіль управління банком структурою власного і залученого капіталу, за допомогою якого він повинен забезпечити потрібну структуру капіталу (співвідношення власного і залученого капіталу), тобто бажану збалансованість між капітальною базою (власним капіталом) і її можливостями залучення додаткових фінансових ресурсів. Іншими словами, це здатність капіталу банку залучати в оборот додаткові гроші, не порушуючи стійкої і дохідної роботи банку.[3]

Починаючи від 2015 року і до 2019 року, бачимо, що мультиплікатор зменшився від 15,15% до 10,16%, тобто майже на 5% або ж 1/3 частини.

Динаміка мультиплікатора власного капіталу банків у 2015–2019 рр. зображена на рис. 2.6

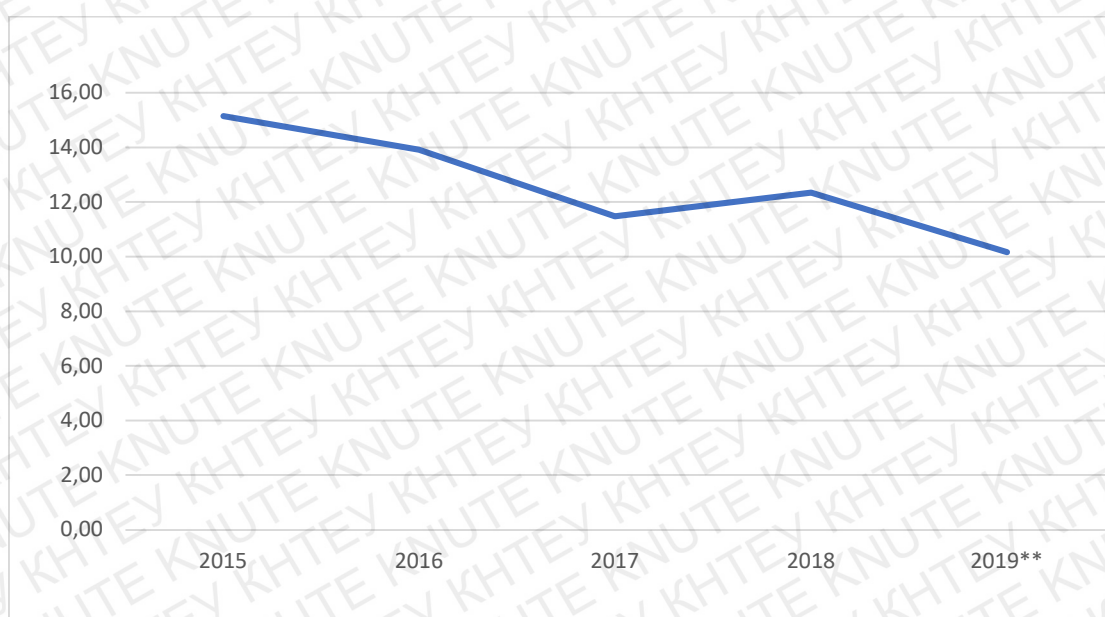

Рис. 2.6. Динаміка мультиплікатора власного капіталу банків у 2015–2019 рр.

Примітки:

* складено автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37].

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

Як бачимо, мультиплікатор власного капіталу в 2015–2017 рр. і в 2018–2019 рр. зменшувався. Зменшення мультиплікатора капіталу свідчить про поліпшення

достатності капіталу банків. Проте в період з 2017-2018 р. мультиплікатор власного капіталу банку збільшився. Це є негативною тенденцією в діяльності банків.

Метод левериджу (важеля) полягає у розрахунку співвідношення власних і залучених коштів банку. До 2013 р. цей метод визначення достатності капіталу використовувався як допоміжний паралельно з іншими методами.

А з 01.01.13 р. даний метод покладений в основу розрахунку нормативу (коефіцієнта) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (НЗ-1).

Окрім співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань банку можна також розраховувати коефіцієнт співвідношення власного капіталу до зобов'язань банку, який також дозволяє оцінити достатність капіталу банку. Динаміка коефіцієнта співвідношення капіталу до зобов'язань за методом левериджу протягом 2017 – 2019 рр. (станом на початок року) наведена в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Динаміка коефіцієнта співвідношення капіталу до зобов'язань протягом 2017 – 2019 рр. (станом на початок року)*

	Назва показників	2015	2016	2017	2018	2019
1.	Власний капітал, тис. грн.	103,71	124,78	161,11	154,96	186,05
2.	Зобов'язання, тис. грн.	1151	1133	1173	1205	1191
3.	Співвідношення між власним капіталом і зобов'язаннями, % (р.1/р.2*100)	9,01	11,01	13,73	12,86	15,62

Примітки:

* складено автором на основі джерел [30,33,34,35,36,37].

** значення станом на 30.09 (через відсутність даних на кінець року)

Зважаючи на те, що розмір власного капіталу більший за розмір регулятивного капіталу і, відповідно, значення коефіцієнта співвідношення власного капіталу до зобов'язань буде меншим за значення нормативу НЗ-1, позитивним є те, що значення коефіцієнта співвідношення власного капіталу до зобов'язань також перевищує 10 %, що свідчить про високий рівень достатності капіталу. Також позитивним є постійне зростання даного коефіцієнта.

Отже, банківська система, після проведеного аналізу, засвідчує, що працює в межах норми та відповідно до законів України. Всі показники відповідають вимогам Національного банку України.

2.3. Проблеми нарощення банківського капіталу в Україні

На сьогодні ще одним способом оцінювання капіталу банку є стрес – тестування, проведене Національним банком України у 2018-2019 роках. Їх результати навели департамент фінансової стійкості. З них випливає, що потреба в капіталі, що виникає у перший рік за базовим сценарієм стрес-тестування, має бути покрита шляхом виконання плану капіталізації до кінця березня 2019 року. Потреба, що виникає за несприятливим сценарієм у прогнозованому періоді, має бути покрита шляхом виконання планів реструктуризації до кінця 2019 року.

Отже, в 2018 році із 24 банків, що пройшли стрес-тестування, потребу в капіталі мали 13 установ на загальну суму 42,1 млрд грн. Без урахування ВТБ Банку, який було визнано неплатоспроможним, потреба становила 34,7 млрд грн. З урахуванням заходів, здійснених банками та верифікованих Національним банком, на кінець 2018 року потреба знизилась до 19,7 млрд грн.

З 13 банків повністю закрили потребу в капіталі за несприятливим сценарієм чотири банки: ПУМБ, Універсал Банк, банк "Восток" та Сбербанк.[52]

Ще три банки більше ніж на половину виконали плани реструктуризації: "Південний", Альфа-банк та Ощадбанк. Інші банки мають час до кінця 2019 року на повне виконання планів реструктуризації.[52]

У 2019 році : Найбільшу (за абсолютною сумою) потребу в покритті браку капіталу зараз відчуває державний Укрексімбанк – 10,973 млрд грн. Згідно з оприлюдненими даними, вирішити цю проблему банк має виконанням плану реструктуризації до кінця наступного року.

НБУ зазначає, що друга за величиною нестача капіталу була встановлена у ВТБ Банку, "дочки" однойменного російського державного банку, однак цю фінустанову вже визнано неплатоспроможною.[52]

Після проведених банками заходів сьогодні лише один із них потребує прямої докапіталізації у першому кварталі 2019 року – Мегабанк на 611 млн грн. Цій же фінустанові необхідно шляхом виконання плану реструктуризації до кінця наступного року покрити ще 2,266 млрд грн нестачі капіталу, що є другим після Укрексімбанку показником.

Крім того ще шість банків повинні ліквідувати сумарно 6,5 млрд грн нестачі капіталу виконанням планів реструктуризації до 31 грудня 2019 року: "Кредит-Дніпро" – 2,078 млрд грн, Ощадбанк – 1,588 млрд грн, Альфа-Банк – 1,051 млрд грн, Банк інвестицій та заощаджень – 1,046 млрд. грн., Промінвестбанк, підконтрольний російському державному ВЕБ, – 599 млн грн і "Південний" – 169 млн грн.[52]

Він наголошує, що в інших банків є час до кінця 2019 року на повне виконання планів реструктуризації. У рамках відповідного плану допускаються заходи з покращення якості кредитного портфеля, реструктуризація кредитів (зокрема, відповідно до закону "Про фінансову реструктуризацію"), посилення застав, стягнення застав за проблемними кредитами, продаж непрофільних активів, оптимізація операційних витрат та інші заходи.

Національний банк планує і надалі здійснювати оцінку стійкості банків та банківського сектору та публікувати її результати у розрізі фінустанов.[52]

Аналізуючи капіталізацію банків України, варто виділити такі проблеми:

- банківська система не має значних внутрішніх джерел підвищення капіталізації – грошовий потік, генерований нею, недостатній для отримання прибутку такого рівня, який дозволив би істотно наростити власний капітал [48];
- зовнішні джерела підвищення капіталізації обмежені: залучати нових акціонерів складно через перестороги нинішніх власників втратити контроль над банком, продаж додаткових банківських акцій населенню сьогодні є малопривабливим, оскільки існує практика невиплати банками дивідендів за власними акціями у грошовій формі [7];
- зростання присутності в Україні банків з іноземним капіталом може послабити позиції ще недостатньо розвиненої банківської системи України та спричинити загрозу монополізації фінансових послуг; масові звільнення працівників однакових підрозділів. Банки з іноземним капіталом можуть більшу увагу зосереджувати на спекулятивних операціях, не надаючи при цьому повного спектра якісних банківських послуг; ці банківські установи можуть бути менш схильними до здійснення кредитної діяльності, особливо в сфері кредитування роздрібного вітчизняного бізнесу [9;15].

Проведене дослідження свідчить, що до основних напрямів подальшої капіталізації банківської системи можна зарахувати:

- збалансованість та стабільність дивідендної політики. Запобігання появи ефекту Г. Кіна, коли спрямування прибутку на збільшення капіталу банку зумовлює зменшення або зупинення виплат дивідендів, що своєю чергою призводить до незадоволення акціонерів банку, оскільки відбувається зниження вартості цінних паперів, та спричиняє зворотний процес стосовно капіталу. Високий рівень дивідендів також має двояку природу, оскільки може свідчити як про успішну фінансову діяльність банку, так і про ймовірність його банкрутства у найближчій перспективі [12];

- злиття та поглинання. Зарубіжний досвід свідчить про високу ефективність цього процесу, результатом якого є підвищення інвестиційної привабливості банків, розширення ресурсної бази та спектра послуг, зниження операційних витрат та вартості послуг для клієнтів. Проте, цей метод потрібно застосовувати зважено та обережно, недопускаючи процесів монополізації у банківському секторі [24].

Встановлення обмежень на частку іноземного капіталу в банківській системі України – неможливе. Тому перспективами подальших досліджень є вироблення принципів взаємодії вітчизняного та іноземного капіталу [16,17]. Доцільним є розширення капітальної бази вітчизняних банків розробленням стратегії трансформації заощаджень у довгостроковий акціонерний капітал та розвиток в Україні мережі контрольованих вітчизняним капіталом регіональних банківських установ, які будуть спрямовані на підтримку українського бізнесу.

РОЗДІЛ 3

ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ УКРАЇНИ

3.1. Інноваційні підходи Базельського комітету щодо регулювання капіталу банків

На даний час одним із найбільш актуальних завдань усієї банківської спільноти є необхідність імплементації в практичну банківську діяльність нових рекомендацій Базельського комітету.

Розглянемо положення Базеля II, які були прийняті в червні 2004 р. та ознаменували собою перехід до нової епохи у сфері розвитку світової банківської системи (що передбачає поступову відмову від загальних, жорстких методів регулювання ризиків банківської діяльності та запровадження опосередкованих, економічних методів, відомих ще й як «стимулююче регулювання»), а також відкрили нові шляхи до подальшого поглиблення та прискорення глобалізаційних процесів. Зважаючи на надзвичайну важливість зазначених нововведень не лише для банків, банківських систем та економік на рівні окремих країн, але й у підсумку для економічних процесів в усьому світі, виникає гостра необхідність у проведенні всебічних досліджень впливу Базеля II на національну економіку з метою реалізації якомога більшої кількості переваг та уникнення небажаних негативних наслідків здійснених змін, наприклад таких, як збільшення конкурентних переваг іноземних банків в Україні [51], чисельність яких останнім часом зростає досить високими темпами. Та поряд з цим поки що недостатньо дослідженими є питання аналізу проблем та викликів, які з'являються перед українськими банками у зв'язку із запровадженням положень Базеля II і можуть загрожувати всій банківській системі та економіці країни в цілому.

Необхідність у змінах існуючих правил оцінки достатності капіталу банків визрівала вже давно. Поява нових пропозицій Базельського комітету була обумовлена, в першу чергу, критикою недоліків угоди по капіталу 1988 р. (Базель I) з боку банків, регулюючих органів і науковців, а також значним прогресом у внутрішньобанківських методиках і технологіях оцінки кредитного

ризиків і все більшою значимістю операційного ризику в банківській діяльності. Загальною тенденцією останнього десятиліття у сфері державного регулювання банківського капіталу є поступова відмова від єдиних вимог до всіх банків на користь так званого «меню» альтернативних підходів, які розрізняються за ступенем складності, точності оцінки ризиків та економічної привабливості для банків. Саме цей принцип альтернативності підходів до оцінки кредитного, ринкового та операційного ризиків покладений в основу нової Базельської угоди по капіталу, впровадження якої мало б сприяти досягненню таких цілей:

- стимулювання банків до постійного удосконалення своїх методик і процедур оцінки та управління кредитним ризиком;
- підвищення гнучкості і точності відображення ризику в нормативах достатності банківського капіталу, зокрема шляхом включення в них операційного ризику;
- скорочення розриву між мінімальними вимогами до достатності капіталу (regulatory capital) та економічною оцінкою потреби банків у капіталі (economic capital) [51].

Основною метою Базеля II в глобальному вимірі є підвищення надійності, стабільності та прозорості міжнародної банківської системи на основі впровадження передової практики управління ризиками. Цієї мети можна досягнути за допомогою дотримання трьох компонентів (опор) Базеля II:

- 1) розрахунку капіталу,
- 2) контролю з боку нагляду,
- 3) ринкової дисципліни.

Такий поділ документа дає можливість країнам поетапно впроваджувати нові вимоги Базельської угоди. На рівні окремо взятого банку Базель II спрямований на створення чутливого до ризиків робочого каркасу, який надасть можливість розподіляти капітал точно у відповідності з існуючими та можливими ризиками. При цьому ефективне управління капіталом, краще розуміння ризиків та, відповідно, управління ними мають у підсумку збільшити дохід банків [19,20].

Усвідомлюючи всю важливість та необхідність упровадження нових положень Базельського комітету, Національний банк України визначив цілу низку стратегічних напрямів розвитку банківського нагляду на сучасному етапі, реалізація яких безпосередньо стосується виконання нових міжнародних стандартів. Серед них, зокрема, можна виділити такі:

- підвищення прозорості банківської системи, рівня концентрації та якості банківського капіталу (однією з основних вимог до банків має стати дотримання відповідного рівня транспарентності згідно з рекомендаціями Базельського комітету: розкриття інформації про реальних власників, афілійованих осіб, процеси управління ризиками тощо);

- проведення підготовчої роботи для впровадження Базеля II, забезпечення підготовки та підвищення кваліфікації фахівців банківського нагляду і банків відповідно до потреб розвитку банківського нагляду, зокрема, з питань нагляду на основі оцінки ризиків, впровадження Базеля II тощо. Перші кроки щодо виконання поставлених НБУ стратегічних завдань у рамках запровадження Базеля II вже зроблені. Так, одним із заходів, спрямованих на підвищення прозорості банківської системи, було внесення змін до Інструкції «Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України», які передбачають необхідність розкриття інформації про управління ризиками, управління банком та його платоспроможність у примітках до фінансової звітності. У подальшому планується розширити перелік інформації, обов'язкової до розкриття, з метою більшої відповідності вимогам Базельської угоди про капітал [31].

Ще одним нововведенням НБУ є запровадження в «Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні буферів капіталу (що вимагає Базель III), однак необхідність їх формування настане для банків починаючи з 2020 р.

Банк формує буфери капіталу, а саме:

- буфер запасу (консервації) капіталу;
- контрциклічний буфер.

Банк формує буфери капіталу понад нормативне значення нормативу достатності основного капіталу (НЗ).

Буфер запасу (консервації) капіталу розраховується від загального обсягу ризику. Банк формує буфер запасу (консервації) капіталу починаючи з:

01 січня 2020 року - у розмірі 0,625 відсотка;

01 січня 2021 року - у розмірі 1,25 відсотка;

01 січня 2022 року - у розмірі 1,875 відсотка;

01 січня 2023 року - у розмірі 2,5 відсотка. [2].

Контрциклічний буфер капіталу розраховується від загального обсягу ризику в розмірі 0 - 2,5 відсотка.

Розмір контрциклічного буфера капіталу встановлюється за рішенням Правління Національного банку в разі значної кредитної активності банків із урахуванням ризиків, пов'язаних із надмірним зростанням кредитування. Зазначена інформація завчасно розміщується на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку та має містити відомості, зокрема щодо розміру буфера, дати запровадження буфера в установленому розмірі. Тобто, в Україні йде паралельна робота щодо впровадження і Базеля II, і Базеля III.

Згідно з рішенням Базельського комітету з банківського нагляду, зміни до Базельських рекомендацій («Базель III») мали на меті такі основні цілі:

- зміцнити міжнародні нормативи з управління капіталом та ліквідністю для створення більш стійкого банківського сектору;
- покращити здатність банківського сектору долати наслідки фінансових та економічних криз і таким чином знизити ризик розповсюдження цих проблем з фінансового у реальний сектор економіки.

Хоча зміни, внесені в «Міжнародну конвергенцію визначення капіталу та стандартів капіталу: нові підходи» не є кардинальними, але їх запровадження має інноваційний характер, який полягає в наступному:

- зміна підходів до фінансового управління та ризик-менеджменту шляхом підвищення стандартів управління ризиками, ступеня інтеграції управління фінансами та ризиками банківських установ;
- забезпечення стабільної бази та необхідних резервів для протистояння всіляким ризикам та кризам;

- можливість формування більш повної, консолідованої картини бізнесу для акціонерів та менеджменту.

Що стосується самих змін, то їх можна поділити на такі напрями:

- підвищення якості та розміру капіталу – в документі суттєво посилюються вимоги до структури та якості капітальної бази банку для підвищення здатності банків поглинати збитки як при нормальному, так і при ліквідаційному сценарії, забезпечення антициклічними механізмами: пропонуються нові мінімальні вимоги до власного капіталу та капіталу першого рівня, нові вимоги до капіталу першого та другого рівнів, поступовий відхід від різноманітних гібридних інструментів, перелік можливих вирахувань з капітальної бази [39];

- нові стандарти управління ліквідністю, підвищення покриття короткострокової ліквідності – «Базель III» визначає вимоги до ліквідності, стандарти ліквідності, мінімальні вимоги до ліквідності, систему моніторингових інструментів

- підвищення стабільного довгострокового фінансування – «Базель III» вводить коефіцієнт Net Stable Funding Ratio (NSFR) для стимулювання та мотивування банків на залучення стабільних джерел фінансування власних операцій, а також з метою зниження залежності від короткострокового фінансування;

- повномасштабне охоплення ризиків та покриття ризиків – «Базель III» передбачає повне покриття ризиків, збільшуючи вимоги до капіталу на покриття ризиків, які недостатньо відображені у «Базелі II», передбачає збільшення вимог до торгових портфелів банків, сек'юритизаційних операцій та угод з похідними цінними паперами [51];

- регулювання системних фінансових інститутів – «Базель III» вводить додаткові вимоги до рівня достатності капіталу системоутворюючих кредитних організацій для світової фінансової системи.

Для вітчизняної банківської системи зазначені зміни є вкрай актуальними, зважаючи на особливості її побудови, наявні проблеми та ризики, дотримання вимог «Базель III» дозволить вирішити більшу частину зазначених проблем.

Водночас, запровадження рекомендацій «Базеля III» не є гарантією автоматичного покращання ефективності діяльності вітчизняних банківських установ і стабільності банківської системи. Крім того, «Базель III» не може враховувати навіть основні особливості української банківської системи. Це вимагає коригувань регулятивної бази та засад діяльності банківських установ з боку державних органів України, здійснення оцінки банківської системи та її стабільності, результатів її діяльності після запровадження «Базеля III», що потребує відповідного методичного забезпечення (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Перелік основних документів Базельського комітету з банківського нагляду, які складають основу «Базеля III»*

№	Дата публікації	Назва документу
1	Apr 2009	FSF Principles for Sound Compensation Practices
2	July 2009	Enhancements to the Basel II framework
3	July 2009	Revisions to the Basel II market risk framework - final version
4	July 2009	Guidelines for computing capital for incremental risk in the trading book - final version
5	Oct 2010	Principles for Enhancing Corporate Governance
6	Aug 2010	Proposal to ensure the loss absorbency of regulatory capital at the point of non-viability - consultative document
6	Dec 2010	Results of the comprehensive quantitative impact study
7	Dec 2010	Guidance for national authorities operating the countercyclical capital buffer
8	Dec 2010	Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring
9	Dec 2010	Capitalisation of bank exposures to central counterparties - consultative document
10	Jan 2011	Final elements of the reforms to raise the quality of regulatory capital issued by the Basel Committee
11	May 2011	Range of Methodologies for Risk and Performance Alignment of Remuneration
12	June 2011	Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems - revised version June 2011
13	July 2011	Basel III definition of capital - Frequently asked questions
14	July 2011	Basel III framework for liquidity - Frequently asked questions
15	July 2011	Pillar 3 disclosure requirements for remuneration
16	July 2011	Global systemically important banks: Assessment methodology and the additional loss absorbency requirement - consultative document

Примітки: * складено автором на основі джерел [51].

3.2. Шляхи нарощення капіталізації банків України

Одним із визначальних критеріїв розвитку банківської системи держави є рівень капіталізації банків. Капіталізація (capitalization) – збільшення обсягу капіталу банку [1].

У Словнику банківських термінів Д. Розенберг описує капіталізацію як сумарні пасиви, тобто кошти, інвестовані власниками.

Основні напрями підвищення рівня капіталізації: нарощення обсягів банківського капіталу та зниження ризиковості діяльності банків.

У свою чергу, джерела зростання банківського капіталу традиційно поділяють на дві групи: внутрішні (капіталізація прибутку, нарощення резервів переоцінки) та зовнішні (емісія акцій, залучення субординованого боргу, консолідація банківського капіталу шляхом злиття, приєднання банків).

Основним внутрішнім джерелом збільшення капіталу банку є прибуток, який не виплачено акціонерам у вигляді дивідендів, а капіталізовано або залишено в банку «нерозподіленим». Це є однією з головних і основних переваг цього джерела оскільки він окреслює незалежність від коштів, які залучаються на відкритому ринку, а також те, що воно не становить потенційної загрози інтересам акціонерів. Крім переваг даний шлях нарощення капіталізації банків України має свій недолік - це необхідність оподаткування прибутку та суттєва залежність від макроекономічних факторів.

Наведемо статистичні дані, які підкреслюють доречність даного методу, протягом 2014-2017 років кумулятивні збитки банківського сектору України досягли 179 млрд. грн. [30]. Але, дивлячись на фінансовий результат банків за 2018 рік, можемо зрозуміти, що банківська система України змогла перенести спад і почати знову активно набирати оберти. Так у 2018 році фінансовий результат банків становив 21,7 млрд. грн, що є найбільшим на історичному горизонті. Він став можливим за рахунок активізації банками кредитування, насамперед, роздрібного гривневого, на понад 30% у річному обчисленні [30]. Також збільшенню прибутку банківського сектора сприяло ще те, що вони розпочали кампанію по зниженню відсоткових ставок за вкладами громадян упродовж більшої частини року і значне зменшення обсягів формування

резервів, що демонструє пророблену банками роботу з адекватного оцінювання активів та відповідного формування резервів у попередні роки. В 2018 році значно зменшилася кількість та частка збиткових банків. Так, з 77 платоспроможних на 1 січня 2019 року банків 64 банки були прибутковими та отримали чистий прибуток у 34,4 млрд грн, що перекрыло збитки 13 банків на 12,7 млрд грн. За підсумком 2017 року збитковими були 19 з 82 діючих на той час банків [33].

Доходи і витрати банків України ми можемо побачити у табл.3.2.

Таблиця 3.2

Доходи і витрати банків України за січень-жовтень 2019р.

Показники	Значення млн.грн.	Частка,%
ДОХОДИ	201 037	100,0
процентні доходи	127 803	63,6
комісійні доходи	50 687	25,2
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	13 936	6,9
інші операційні доходи	6 024	3,0
інші доходи	1 849	0,9
повернення списаних активів	738	0,4
ВИТРАТИ	149 045	100,0
процентні витрати	61 656	41,4
комісійні витрати	14 829	9,9
інші операційні витрати	8 577	5,8
загальні адміністративні витрати	49 648	33,3
інші витрати	1 114	0,7
відрахування в резерви	9 321	6,3
податок на прибуток	3 900	2,6
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК (ЗБИТОК)	51 992	

Примітки:

* складено автором на основі джерел [37].

Як ми бачимо у табл 3.2 для збільшення рівня капіталізації за рахунок прибутку, банкам потрібно збільшувати процентні та комісійні доходи, в той же час, зменшуючи процентні та комісійні витрати, а також, загальні адміністративні витрати.

Нарощення резервів переоцінки, на нашу думку, недоцільно розглядати як

пріоритетне джерело збільшення капіталу вітчизняних банків, оскільки воно потенційно може використовуватися як інструмент фіктивної капіталізації шляхом включення до капіталу таких складових, як завищена переоцінка основних засобів; нараховані, але не сплачені відсотки; операції з придбання в інсайдерів основних засобів, в яких немає гострої потреби, за значно завищеними від ринкових цінами; довгострокові кредити інсайдерам на пільгових умовах тощо [27]. Зазначимо, що станом на 01.12.18 резерви переоцінки склали 5,6 % обсягу власного капіталу банків України [33].

Основним зовнішнім джерелом нарощення капіталу банків традиційно вважається додаткова емісія акцій. За даними НКЦПФР від 14.02.2019 року обсяг випуску акцій становив 22 млрд. грн. порівняно з попереднім роком 10,60 млрд. грн., 72,18 % з яких належали банкам [10].

Також мають змогу банки збільшувати власний капітал без зміни частки акціонерів тільки за рахунок субординованого боргу – капіталу 2-го рівня, який охоплює звичайні незабезпечені субординовані боргові інструменти з мінімальним початковим фіксованим терміном не менше 5 років. Такий спосіб поповнення капіталу є доволі популярним серед банківських установ (хоч і не для всіх доступним), оскільки боргові зобов'язання не надають їхнім власникам права на управління банком, а сплата процентів за таким боргом здійснюється за рахунок збільшення валових витрат [33]. Станом на 01.07.2018 року обсяг субординованого боргу, залученого банками України, становив 13,11 млрд. грн., що складає 11,76 % їх регулятивного капіталу [30].

На сучасному етапі розвитку банківської системи України перспективним інструментом вирішення актуальних проблем підвищення капіталізації є злиття та поглинання банків. Національний банк ініціював зміни в процесі реорганізації банків, якими скорочено строки реєстраційних процедур під час реорганізації банку, затверджена спрощена процедура реорганізації банків, які, потребують додаткової капіталізації.

Одним із перспективних напрямків підвищення рівня капіталізації банків, який широко використовується в економічній практиці зарубіжних країн, також є інтеграція банківських і небанківських фінансових інститутів [49].

Шляхом підвищення капіталізації банків України може бути проведення паралельних процесів на макро- та мікрорівні (рис. 3.1), тобто рівні банку та держави. Сукупний ефект від зазначених заходів безумовно сприятиме відновленню довіри до банківської системи та підвищенню капіталізації банківської системи України, а також підвищить конкурентоспроможність вітчизняних банків на світовому фінансовому ринку та забезпечить фінансову стабільність національної економіки на шляху інтеграції у світове господарство. Це, у свою чергу, стимулюватиме розвиток реального сектора економіки і створить умови для формування стабільного конкурентного середовища у банківській сфері та національної безпеки країни в цілому [49].

Експерти Світового банку і Міжнародного валютного фонду пропонують не тільки консолідувати українські банки, а й суттєво посилити вимоги до створення нових, оскільки на початку економічних перетворень банківська система була більш потужною, ніж зараз. На сьогодні рівень кредитування економіки Україні становить приблизно 30% ВВП, тоді як в інших країнах, зокрема Естонії – 55% та більше. [30].

На наш погляд, для зростання капіталізації вітчизняної банківської системи слід продовжити і поглибити систему рейтингування в Національному банку України, що посилить як контроль, так і нагляд за банками у сфері управління банківським капіталом і налагодить діалог із громадськістю, підвищить довіру населення до банків.

Підвищення капіталізації банківської системи також сприятиме зростанню її конкурентоспроможності та опосередковано удосконалить організаційну структуру банківської системи шляхом консолідації банківського капіталу.

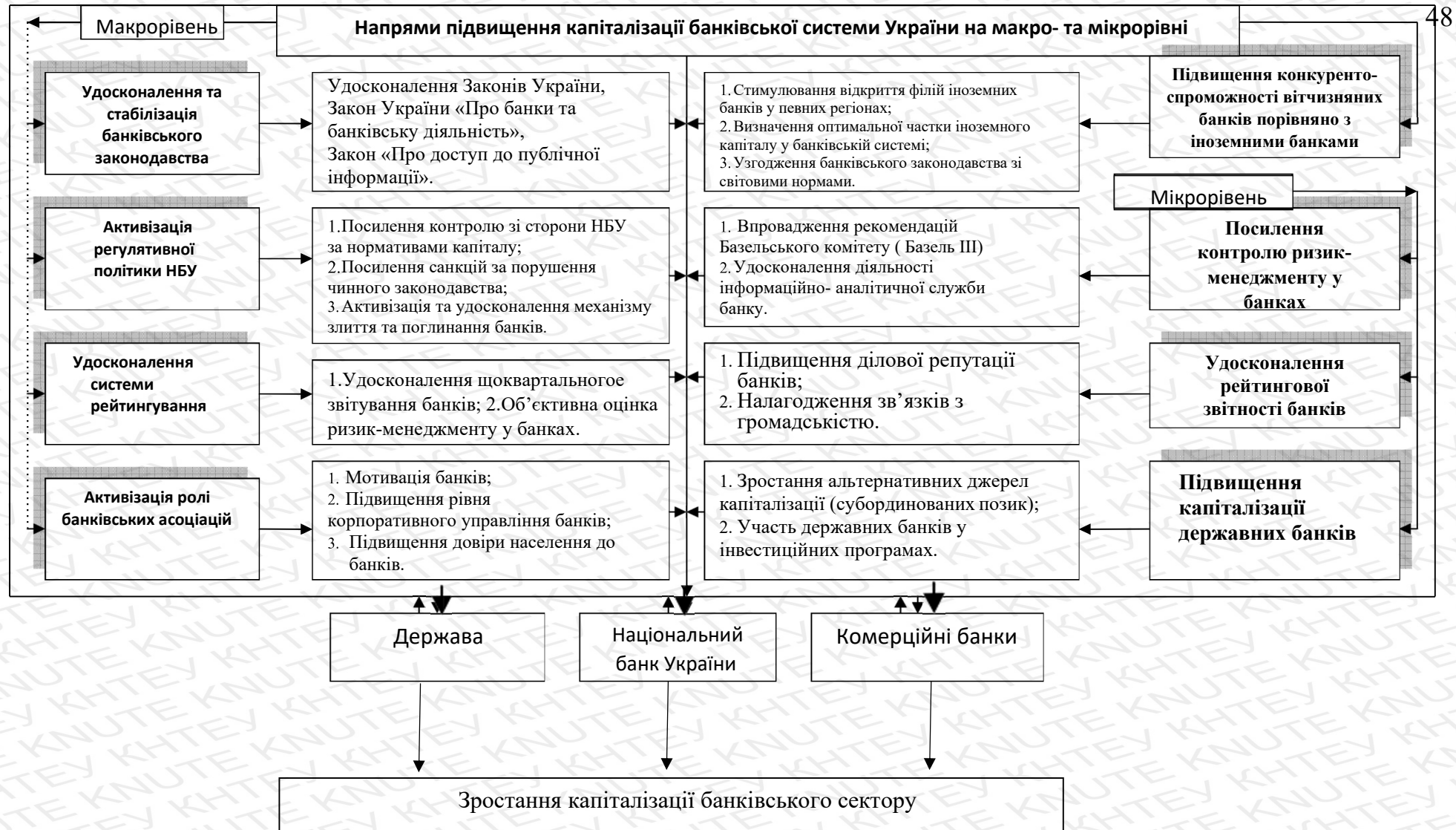

Рис.3.1. Шляхи підвищення капіталізації банків [49,50].

Основні заходи щодо збільшення капіталізації банків України:

1. Посилення контролю зі сторони Національного банку України за нормативами капіталу;
2. Введення санкцій за порушення чинного законодавства;
3. Активізація та удосконалення механізму злиття та поглинання банків.
4. Узгодження вітчизняного банківського законодавства зі світовими нормами.
5. Удосконалення щоквартального відкритого звітування банків [49].

Запровадження рейтингової звітності банків та підвищення ролі банківських асоціацій матиме прямий вплив на окремі групи населення, сприятиме активізації їх соціальної функції, а разом з тим і відкритому діалогу банків та суспільства.

Отже, запропоновані нами заходи з боку держави, Національного банку України та банків дадуть можливість використовувати у банківській практиці нові методи у процесі управління капіталом банківської системи, результатом чого стане підвищення вартості акцій банку, зростання величини власного капіталу банків та збільшення кредитно-інвестиційного потенціалу банків, що забезпечить національну економіку необхідними ресурсами.

Так само, удосконалення та стабілізація законодавчої бази безпосередньо вплине на капіталізацію банківської системи України, а також сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних банківських установ порівняно з іноземними.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Власний капітал банку в певному розумінні для вкладників є показником надійності розміщення капіталовкладень, бо в разі банкрутства власний капітал банку іде на відшкодування збитків власникам. У цьому зв'язку розмір власного капіталу є важливим фактором стабільності функціонування банку. Для досягнення цієї стабільності банки повинні намагатися збільшувати власний капітал, особливо в умовах трансформаційного етапу розвитку економіки.

Низький рівень капіталізації банків, тобто обмежена капітальна база банків, може стати на заваді розширенню їхніх операцій з обслуговування різних груп клієнтів, а також зумовлює досить низький інвестиційний потенціал банківських установ, а без довгострокових вкладів в економіку неможливими є заходи щодо припинення спаду та нарощування виробництва.[38]

Слід зауважити, що розмір власного капіталу банку повинен знаходитись під суворим контролем органів, що контролюють діяльність банку. Стикаючись з натиском регулюючих інстанцій з приводу необхідності залучення додаткового капіталу, банки можуть звертатись або до внутрішніх (нерозподілений прибуток), або до зовнішніх джерел коштів (продаж простих і привілейованих акцій).

Вибираючи між різними джерелами фінансування, банк повинен брати до уваги відносні витрати та ризик, пов'язані з кожним із джерел, що має банк. Загальну піддатливість банку до ризику, вплив обраного способу залучення капіталу на доходи акціонерів.

Для того, щоб постійно нарощувати свій статутний капітал, банки перш за все проводять таку дивідендну політику, яка сприяє підвищенню ринкової вартості акцій. Але високий рівень дивідендів може свідчити, як про успішну фінансову діяльність банку, так і про вірогідність його банкрутства, оскільки саме під час інтенсивного відпливу коштів із банку встановлюються високі дивіденди. Тому необхідно, щоб банки економічно обґрунтовували рівень дивідендної ставки.

З погляду на розвиток економічних процесів одним із реальних шляхів розв'язання проблеми ефективного збільшення капіталу банків є об'єднання невеликих банків у велику фінансово-кредитну установу із значним обсягом капіталу. Але при цьому достатню увагу слід приділяти проблемам, що виникають в процесі об'єднання дрібних банків таких, як: поєднання інтересів акціонерів банку; визначення джерел фінансування перехідного періоду; вплив на менеджмент об'єднаного банку.

Слід також враховувати особливості злиття українських банків:

по-перше, їх кількість досить незначна, що багато в чому пояснюється складністю проведення даної операції через недостатню пропрацьованість нормативно-законодавчої бази;

по-друге, злиття і поглинання українських банків являються наслідком вимушених рішень керівництва та акціонерів.

Наряду з цим вимоги щодо збільшення банками статутних фондів повинні мати виважений характер, щоб не породити монополістичних тенденцій у кредитній сфері, сприяючи розвитку великих багатofilійних банків при одночасному скороченні невеликих банківських установ, що значною мірою впливає на розвиток економіки в регіонах, залишаючи останніх без малих місцевих банків, спроможних вирішувати приватні задачі регіону. В кінцевому результаті це може зашкодити формуванню ефективної збалансованої структури банківської системи, сприяючи відновленню монополії та ліквідації міжбанківської конкуренції.

Таким чином, складність і суперечливість загальноекономічних умов, в яких функціонують банки України, потребують виважених підходів до капіталізації банківських установ, диверсифікації джерел формування ресурсів та підвищення фінансової стійкості банківської системи України в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 7.12.2002 р. №2121-III. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. Про показники, на підставі яких Національний банк України приймає рішення щодо надання кредитної підтримки банкам у разі реальної загрози стабільності їх роботи [Електронний ресурс]: Постанова Правління Національного банку України від 30.04.2009 N 262 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0409-09>
3. Про заходи щодо зміцнення банківської системи України та підвищення її ролі у процесах економічних перетворень [Електронний ресурс] : указ Президента України // Урядовий кур'єр. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/891/2000>
4. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
5. Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України: Постанова Правління НБУ від 24.10.2011 № 373 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>
6. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 (МСФЗ 13). Оцінка справедливої вартості [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_068
7. Алексеєнко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики [Текст] : монографія / М. Д. Алексеєнко – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с.
8. Аналіз банківської діяльності: Опорний конспект лекцій/ Нетребчук Л.О.. – К.: ЦПНМВ КНТЕУ. Зам. 888 – 100 – 17, 2017. 135с.
9. Аналіз діяльності комерційного банку: навч. посіб. / за ред. Ф.Ф.Бутинця. – Житомир : ПП «Рута», 2001. – 384с.

10. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку. Офіційний сайт НКЦПФР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/fund/analytics>
11. Баканов М.И. Теория экономического анализа : учебник / М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 416 с.
12. Батраков Л.Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка: учебник [для вузов] / Л.Г. Батракова. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Логос, 2005. – 368 с.
13. Буевич С.Ю. Анализ финансовых результатов банковской деятельности / С.Ю. Буевич, О.Г. Королев. – 2-е изд. – М.: КНОРУС, 2005. – 160 с.
14. Банківська справа: Навчальний посібник/За ред.проф.Р.І. Тиркала. Тернопіль: Карт-Бланш, 2001. 367с.
15. Васюренко О.В. , Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посібник. - К.: Знання, 2006. - 463 с.
16. Волик Н.Г. Войченко В.В. Удосконалення процесу управління власним капіталом комерційного банку // 2012 - С.178.
17. Гайдай В. Особливості визначення достатності капіталу банку // Економічний аналіз № 6. - 2010р. - С. 148.
18. Глосарій банківської термінології НБУ [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734
19. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності: підручник / Герасимович А.М. та інші; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Герасимовича А.М ; Держ. вищ. навч. закл. КНЕУ. – КНЕУ, 2006. – 600с.
20. В.Герасименко Р.Герасименко Управління власним капіталом банку в Україні в умовах фінансової кризи // Вісник Національного банку України - 2010. - №10 - С. 12 - 17.
21. Дульська І.В. Власний банківський капітал, його функції та складові // Вісник ЖДТУ №3(53) - 2012.- С. 130.
22. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік і прийняття рішень в банках: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2000. – 404 с.

23. Коваль С. Л. Капітал банку: суть та значення // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: економіка. – № 12. – 2002. – С. 154–157.
24. Козьменко С. Н., Колдовский В. В., Горина С. А. Финансовіє аспекти слияний й поглотений банков. Збірник наукових праць, т.4. - Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД: Ініціатива, 2010. - с. 13-22.
25. Коваленко В.В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія / Коваленко В.В. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 228 с.
26. Ключко Л.А. Фінансова стабільність банків та її визначальні характеристики /Л.А. Ключко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – №1. – С. 142-149.
27. Мельничук М.Ю. Достатність капіталу як характеристика фінансової стійкості банку. Економічні науки. 2015. № 1. С. 43–49.
28. Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф. Банківські операції: Підручник. - К.: КНЕУ, 2009. - 384с.
29. Михайлюк Р. В., Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи: [монографія] / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – 2009. – 316 с.
30. Основні показники діяльності банків України. Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34661577>
31. Облік та аналіз діяльності комерційного банку : навч. посіб. / Т.О. Плісак, Л.В. Недеря, С.А. Гагаріна, Л.О. Нетребчук. – В 2 кн. – К: КНТЕУ, 2003. – 823с. - Кн. 2.
32. Олексіч Д.В. Концептуально-методологічний підхід до оцінки вартості власного капіталу банку // Вісник СумДу. Серія Економіка - № 2 - 2010. - С. 115-126
33. Показники фінансової звітності банків України за 2015 рік. Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=34978739_2015.pdf

34. Показники фінансової звітності банків України за 2016 рік. Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=56458931_2016.pdf
35. Показники фінансової звітності банків України за 2017 рік. Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=74352872_2017.pdf
36. Показники фінансової звітності банків України за 2018 рік. Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=98412317_2018.pdf
37. Показники фінансової звітності банків України за 2019 рік. Офіційний сайт НБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=73348521_2019.pdf
38. Примостка Л.О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі: монографія / Примостка Л.О. – К:КНЕУ, 2012. -316с.
39. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. -- К.: КНЕУ, 2003. -- 347 с.
40. Структура власного капіталу банків // Вісник НБУ -№7 - 2012.-С.68-70. 25. Банківський менеджмент: Навчальний посіб. За ред. О. А. Кириченка. - К.: Знання-Прес, 2012. - 438с.
41. Соколовський С. М., Соколовська І. П. Методи розрахунку банківського капіталу. Фінанси України, № 4, - 2010. - с. 118-122
42. Ткачук Н. М. Методи оцінювання величини власного капіталу банку [Електронний ресурс] / Ткачук Н. М. // №10–11. – 2017. – Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/14878/1/109-112.pdf>.
43. Фінансова звітність ПАТ "Приватбанк" [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>
44. Фінансова звітність ПАТ "Ощадбанк" [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.oschadbank.ua/ua/about/financial-reporting>
45. Фінансова звітність ПАТ "Укрсоцбанк" [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://www.ukrsotsbank.com/ip_fininter/params/year.5/

46. Фінансова звітність ПАТ "Райффайзен банк Аваль" [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://ex.aval.ua/about/bank_reports/
47. Фінансова звітність ПАТ "Укргазбанк" [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ukrgasbank.com/about/fin_results/
48. В. Фостняк. Функції банківського капіталу в забезпеченні розвитку банківської системи України // Науковий вісник НЛТУ України - 2010. - №20 - С. 257 - 263.
49. Фостяк В. В. Шляхи підвищення капіталізації банків України: Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України // Фінансовокредитна діяльність: проблеми теорії і практики // Збірник наукових праць. – 2016. – Випуск 1(12)/науково-практичне видання. – С. 38–45.
50. Чорна О. Є. Капіталізація банківської системи як механізм підвищення темпів економічного зростання країни/ О. Є. Чорна, А. В. Атаманцева // Європейський вектор економічного розвитку. – 2017. - №1(8). – с. 235-242.
51. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems - revised version June 2016. Електронний документ. – Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.
52. Результати стрес-тестування Національного банку України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=84880350&cat_id=5583